

Koulu ja seksuaalikasvatus sateenkaaren väreissä

Mia-Marja Kuusela

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Kevätlukukausi 2016

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Kuusela, Mia-Marja. 2016. Koulu ja seksuaalikasvatus sateenkaaren väreissä. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. 59 sivua.

Pro gradu -tutkimuksessani tutkin millaisia ajatuksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla on koulun seksuaalikasvatuksesta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää millaisena he kokevat koulun seksuaalikasvatuksen sekä millaisena he näkevät opettajan roolin heidän sateenkaarinuoruudessaan.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen, jossa on käytetty vuonna 2014 kerättyä sekundaarista kirjoituskeruuaineistoa. Tutkimusaineiston analysoin laadullisen sisällönanalyysin avulla aineistolähtöisesti.

Tutkimustuloksista ilmenee, että useat sateenkaarinuoret kokevat koulun heteronormatiivisena kasvuympäristönä. Nuorten mielestä seksuaalivähemmistöt ovat edelleen melko näkymättömiä ja koulussa vallitsee vaikenemisenkulttuuri. Koulun seksuaalikasvatus koettiin pääosin epämiellyttävänä ja turhauttavana. Nuoret eivät pystyneet samaistumaan käsiteltävään aiheeseen tai he kokivat itsensä tunnilla näkymättömiksi. Nuorten mielestä koulun seksuaalikasvatus oli suunnattu ainoastaan heteroille. Opettajan pienelläkin tuella saattoi olla merkittävä vaikutus heidän sateenkaarinuoruuteensa.

Johtopäätökseni mukaisesti nykypäivän koulu ei ole kaikkien koulu, eikä se aseta kaikkia nuoria yhdenvertaiseen asemaan.

Hakusanat: seksuaalisuus, seksuaalikasvatus, sateenkaarinuoruus, seksuaalidentiteetti

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	6
2	SEKSUAALISUUS -MITÄ SE ON?	8
2.1	Seksuaalisuuden määritelmä	8
2.2	Seksuaalinen identiteetti	13
2.3	Sateenkaarinuoruus	14
3	SEKSUAALISUUS JA KOULU	17
3.1	Seksuaalikasvatus	17
3.2	Seksuaalikasvatuksen muutos	20
3.3	Opettajan rooli seksuaalikasvatuksessa.....	23
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄT	26
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	27
5.1	Tutkimuskohde ja lähestymistapa.....	27
5.2	Tutkittavat ja tutkimusaineisto	28
5.3	Tutkimusmenetelmät	29
5.3.1	Elämäkerrallinen lähestymistapa	29
5.3.2	Tutkimuksen kulku.....	31
5.4	Aineiston analyysi.....	32
5.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset ratkaisut	33
6	TULOKSET	36
6.1	Koulu kasvuympäristönä	37
6.2	Koulun seksuaalikasvatus	38
6.3	Keskustelu oppitunnilla.....	39

6.4 Opettaminen ja opettaja	42
7 POHDINTA	45
7.1 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014	47
7.2 Jatkotutkimus	49
LÄHTEET.....	51
LIITTEET.....	55

1 JOHDANTO

Ihmisen syvimpiä tunteita on tulla oikein nähdyksi, ei niinkään hyvänä tai pahan vaan ennen kaikkea totena, että joku voisi katsoa minua tarkasti, kuulla minua ja tulla minua kohti. Kaikkein tärkeintä on, että siinä hetkessä voin avata itsestäni sen, mikä on totta ja minulle olemassa. Muuten olen vaarassa kadota –ensiksi muilta ja sitten ehkä myös itseltäni. – Martti Lindgvist (Tuovinen, Stålström, Nissinen & Hentilä, 2011)

Ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa selittää seksuaalisuutta. Raija Nummelin (1997) katsaus seksuaalisuuden käsitteeseen osoittaa sen, että vaikka kaikki tietävät mistä seksuaalisuudessa on kyse, varsinainen seksuaalisuuden olemus ja luonne on kaikkea muuta kun selvä. Seksuaalisuudesta esitetään erilaisia kuvauksia ja siinä näkyvät painotukset vaihtelevat määrittelijän mukaan hyvinkin laaja-alaisesti. (Nummelin 1997, 20.)

Kaikissa kouluissa seksuaalisuuden kohtaaminen ja sen tukeminen tulisi olla itsestänselvyyttä. Se ei vaadi opettajalta muuta kuin avointa suhtautumista, asiallista tietoa ja viestinnän harjoittelua. Jotta turhaa ahdistusta ja pelkoa ei syntyisi, tulisi lapsen ja nuoren kasvurauhaa kunnioittaa, kehitystaso tunnistaa, tarjota ajankohtaista tietoa sekä vastata häntä askarruttaviin kysymyksiin. Tällöin lapsella ja nuorella riittää voimia itsensä monipuoliseen kehittämiseen ja opiskeluun. (Korteniemi-Poikela, Cacciatore & Konttinen 2015, 44.)

Seksuaalisuus ja sukupuoli ovat ajankohtaisia asioita nuoruudessa. Nuoret pohtivat omaa tapaansa olla sukupuolinen ja seksuaalinen. Minkälaisena tämä kaikki näyttäytyy niille nuorille, joiden seksuaalisuus ja sukupuoli eivät sovi koulun ja yhteiskunnan tarjoamiin malleihin? (Taavetti 2015, 6.) Tässä kysymyksessä kiteytyy oman tutkimukseni ydin. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten ajatuksia

koulun seksuaalikasvatuksesta sekä sitä millaiseksi he kokevat opettajan roolin sateenkaarinuoruudessaan.

Tutkimuksessa on fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa, johon tutkimuksen kvalitatiivinen tutkimusote pohjautuu. Aineisto on sekundaariaineisto ja omaelämäkerrallinen. Aineiston analyysi on toteutettu aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla, jossa on vivahteita fenomenologisesta lähestymistavasta. Tutkimuksen aineisto teemoiteltiin erilaisiin aihepiireihin; koulu kasvuympäristönä, koulun seksuaalikasvatus, keskustelu oppitunneilla sekä opettaminen ja opettaja. Valitsemaani aineiston analyysimenetelmää perustelen sillä, että sisällönanalyysi on perus analyysimenetelmä, jota voidaan käyttää laadullisessa tutkimuksessa ja sitä voidaan käyttää monipuolisesti erilaisissa analyysikokonaisuuksissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.)

Aineiston analysoinnin tekniikkana käytettiin teemoittelua. Valitsin teemoittelun, koska siinä korostuu mitä kustakin aiheesta sanotaan. Valintaan vaikutti myös se, että mainintojen määrällä ei välttämättä ole merkitystä. (Eskola & Suoranta 1998, 174; Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Teemoittelun avulla pyrin luomaan tutkimusaineistosta eheän kokonaisuuden, josta myös keskeiset tulokset olisi löydettävissä helposti.

Tutkimukseni rakentuu niin, että luvussa kaksi esitellään seksuaalisuutta, seksuaalista identiteettiä sekä määritellään sateenkaarinuoruutta. Luvussa kolme syvennyttään siihen, miten seksuaalisuus ilmenee koulussa. Tutkimuskysymykset esitetään luvussa neljä. Luvussa viisi perehdyttään tutkimuksen toteuttamiseen, aineiston analyysiin sekä tutkimuksen luotettavuuteen ja eettisiin ratkaisuihin. Tämän jälkeen luvussa kuusi esitellään tutkimustulokset. Luvussa seitsemän pohditaan tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia, tehdään johtopäätöksiä ja esitetään mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 SEKSUAALISUUS -MITÄ SE ON?

2.1 Seksuaalisuuden määritelmä

Maailman terveysjärjestö WHO:n perusmääritelmän mukaan ihmisen seksuaalisuus on luonnollinen osa ihmisen kehitystä kussakin elämänvaiheessa. Seksuaalisuus pitää sisällään sekä fyysisiä, psykologisia että sosiaalisia tekijöitä. Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (2015) mukaan WHO on ehdottanut myös seuraavaa laajempaa määritelmää:

”Seksuaalisuus on keskeinen osa ihmisyyttä kaikissa elämän vaiheissa, ja se käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, mielihyvän, sukupuolisuhteet ja lisääntymisen. Seksuaalisia kokemuksia ja seksuaalisuuden ilmenemismuotoja ovat ajatukset, fantasiat, halut, uskomukset, asenteet, käyttäytyminen, seksuaalisuuden harjoittaminen, roolit ja suhteet. Vaikka seksuaalisuus voi pitää sisällään kaikki nämä ulottuvuudet, ihminen ei aina koe tai ilmennä niitä kaikkia. Biologiset, psykologiset, sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset, eettiset, lailliset, historialliset, uskonnolliset ja hengelliset tekijät vaikuttavat vuorovaikutuksessa seksuaalisuuteen.”

Väestöliitto (2015) pohjaa oman määritelmänsä WHO:n seksuaalisuuden määritelmään. Sen mukaan seksuaalisuus on olennainen osa ihmisyyttä koko elämän ajan. Siihen kuuluvat seksuaalinen kehitys, biologinen sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, sosiaalinen sukupuoli-identiteetti ja sen mukainen rooli ja suvun jatkaminen. Seksuaalisuus voidaan myös kokea ja ilmaista monin eri tavoin. Väestöliitto (2015) tuo esiin myös sen, että seksuaalisuuteen ja sen ilmaisuun vaikuttavat psykologiset, biologiset, kulttuuriset, poliittiset, sosiaaliset, uskonnolliset, taloudelliset, historialliset ja henkiset tekijät. (Väestöliitto 2015)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2015) mukaan jokainen on seksuaalinen omalla tavallaan, eikä sitä vähennä sairaus, vamma tai ikääntyminen. Yksilön seksuaalisuuteen saattaa vaikuttaa jokin erityispiirre, mutta se on vain pieni osa hänen seksuaalisuuttaan. Parhaimmassa tapauksessa seksuaalisuus antaa mahdollisuuden nauttia läheisyydestä ja seksuaalisesta mielihyvästä mielessä ja kehossa. Lyhyesti voisi sanoa, että seksuaalisuus on mitä me olemme. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015)

Mustolan (2007) mukaan seksuaalisuudella on tarkoin vartioidut rajat. Nämä rajat tulevat helpommin näkyviksi kun niiden siirtymiä ja rajaneuvotte-
luja tutkii historiallisesti. Nykyisin Euroopassa saa harjoittaa seksiä samaa su-
kupuolta olevan kanssa ja useissa Euroopan maissa voi virallistaa parisuhteen-
sa. Kuitenkin yli kolmanneksessa maailman maista homoseksii on lailla kiellet-
tyä ja alle kymmenessä maassa sen harrastamisesta saa kuolemantuomion. Mustola (2007) jatkaa, että Suomessakin 1600-luvulla miestenvälinen seksi oli
hengenvaarallista. 1800-luvulla oikeusajattelu muuttui ja myös seksuaalisuuden
rajavartiointi muutti muotoaan. Tuolloin Suomessa alettiin innokkaasti uudel-
leen määrittämään seksuaalisuuden rajoja. Tähän asti rajoja olivat vartioineet
papit ja tuomarit, mutta nyt lääkärit alkoivat vaatia asiantuntijan paikkaa sek-
suaalisuutta määriteltäessä. Heidän mielestään oikeuslaitos ei voinut tässä ta-
pauksessa toimia valvojana. Seksuaalirajan rikkomista pidettiin nimittäin tauti-
na, jota piti hoitaa ja sairaudesta taas ei pitäisi rangaista. Vasta vuonna 1971
homoseksuaalisuus poistettiin rikoslaista ja sairaslukituksesta vuonna 1981.
Tällöin poliisin ja lääkärin pestit lakkasivat homoseksuaalisuuden rajavartioina.
Tokikin sukupuolirajan vartioina lääkärit toimivat edelleen. Seksuaalisuuden
rajoja valvova valta on siis koko ajan läsnä, se vain muuttaa muotoaan aikain-
saatossa. (Mustola 2007, 66-74.)

Kriittisen seksuaalisuuden tutkimuksen johtoajatus paikannetaan usein
ranskalaisfilosofi Michel Foucault'n kirjoituksiin. Foucaultille seksuaalisuus oli
historiallinen ilmiö, joka ilmaantui 1600-1700- luvulla yhtenä uutena tiedon jä-
sentämistapana. (Lappalainen 1996, 210.) Foucaultin (2010) mukaan seksuaali-
suus on aina suhteessa valtaan, sidoksissa tieto-valta-järjestelmiin ja diskursii-
vista. Diskurssit ovat tapoja puhua, kirjoittaa ja ajatella sekä tapoja kokea ja jä-
sentää ympäröivää todellisuutta. Foucaultlaisessa kehyksessä seksuaalisuus on
väestötieteen, biologian, lääketieteen, psykiatrian, psykologian, etiikan, peda-
gogiikan ja poliittisen tutkimuksen diskurssien rakennelma, joka on sidoksissa
sekä valtaan että identiteettejä määrittäviin sukupuoliin ja luokkaan. (Foucault
2010, 61-87.) Lappalaisen (1996,) mukaan Foucaultin näkemyksessä seksuaali-
suutta ei kontrolloida tukahduttamalla vaan määrittelemällä ja säätelemällä

sitä. Seksuaalisuutta ei siis ole luonnostaan, vaan sitä tuotetaan jatkuvasti puheen ja erilaisen kielenkäytön avulla. (Lappalainen 1996, 210.)

Lappalaisen (1996) mukaan seksuaalisuuden voi nähdä fysiologis-biologisena, psykologisena sekä kulttuuris-yhteiskunnallisena kysymyksenä. Biologisen näkemyksen mukaan jokainen ihminen tuntee voimakasta seksuaalista halua, mutta yhteiskunta ja kulttuuri pyrkivät kaikin keinoin tuota halua tukahduttamaan. Tämän näkemyksen ”isinä” voidaan nähdä Freud sekä marxilaiset Reich ja Marcuse. (Lappalainen 1996, 207.) Lappalainen toteaa, että sosialisaatiota korostava näkemistapa on kuitenkin biologisia painotuksia keskeisempi. Tällöin seksuaalisuus nähdään yhteiskunnan tuotteena, joka on olemassa vain yhteiskunnallisessa muodossaan. Tämän mukaan vasta oppiminen ja kulttuurinen käsitteellistäminen tuottavat seksuaalisuutta. Näin ollen seksuaalisuuden kokeminen on mahdollista vasta sen jälkeen, kun siitä on tullut tietoisiksi. (Lappalainen 1996, 208.)

Lehtosen (2003) mukaan lääketieteellinen ajattelutapa on hyvin samankaltainen kuin biologinen diskurssi. Lääketieteellisessä keskustelussa seksuaalisuus kuitenkin kuvataan terveeksi ja siitä poikkeavat muodot ja tavat sairaiksi tai häiriintyneiksi. Niin kuin aina myös tässä lääketieteellisessä ajattelutavassa painotetaan ”epäterveiden” ilmiöiden ennaltaehkäisyä, hoitoa ja parantamista. Lehtosen (2003) mukaan psykologinen ajattelutapa kuvailee seksuaalisuuden muotoutuvan lapsuudessa sen perusteella, millaiset suhteet lapsella on vanhempiinsa. Tämän diskurssin mukaan tavoiteltavana seksuaalisuutena pidetään heteroseksuaalisuutta ja suvunjatkamiseen tähtäävänä muotona aikuiselämässä. (Lehtonen 2003, 24.)

Cacciatoren (2007) näkemyksen mukaan seksuaalisuus on iso osa ihmisyyttä. Se on paljon muutakin kuin vain lisääntyminen ja yhdyntä. Seksuaalisuus liittyy vahvasti itsetuntoon ja itsensä hyväksi kokemiseen. Se on hyvin voimakas ja elämää eteenpäin kuljettava voima. Tämän vuoksi se on arvokas osa ihmisyyttä, terveyttä ja hyvinvointia. Seksuaalisuus on lämpöä, läheisyyttä, hellyyttä, antamisen halua, yhteenkuuluvaisuutta ja rakkautta. Seksuaalisuus on jokaiselle ihmiselle omanlainen ihmisyyden osa, joka muuttuu ja kehittyy koko elämän ajan. Seksuaalisuus on ennen kaikkea olemista, ei tekemistä eikä

mitattavia tapahtumia. Siinä voidaan erottaa toisista kolme tasoa; järki, tunne ja biologia (taulukko 1). (Cacciatore 2007, 178-179.)

Taulukko 1. Seksuaalisuuden monimuotoisuus (Cacciatore 2007)

Ajattelun taso	Tunteen taso	Biologian taso
<ul style="list-style-type: none"> - asenteet ja arvot - eettiset ja uskonnolliset periaatteet - uskomukset - tieto ja oppiminen - fantasiat - järkeily - pohdinta 	<ul style="list-style-type: none"> - rakkaus ja hellyys - nauttiminen - pelko, arkuus, häpeä - toiveet - unelmat - kokemukset ja kaipuu - ahdistus 	<ul style="list-style-type: none"> - kehitysvaiheen mukaiset tarpeet - vietit ja vaistot - fyysinen nautinto - terveyden rajat ja mahdollisuudet - lisääntyminen

Cacciatoren (2007) mukaan näitä kolmea tasoa ei voida erottaa toisistaan vaan ne yhdessä vaikuttavat ihmisessä koko hänen elämänsä ajan. Näiden kolmen tason muodostama seksuaalisuus tarjoaa keinoja tavoitella läheisyyttä, yhteenkuuluvuuden tunnetta, hellyyttä, mielihyvää, aitoutta ja avoimuutta. Seksuaalisuuden kautta ihminen voi myös kokea itsensä sekä rakastetuksi, hyväksytyksi että riittäväksi. (Cacciatore 2007, 178.)

Bildjuschkinin ja Malmbergin (2000) mukaan seksuaalisuutta on kaikki aistillisuus ja mielihyvä, joka liittyy ihmisyyteen, ihmisen fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja henkiseen minään. Se on yksilön kokemus aistillisena ihmisenä olemisesta, useimmiten miehenä tai naisena olemisesta. Seksuaalisuutta voidaan määritellä monesta eri lähtökohdasta käsin, esimerkiksi biologian, psykologian tai sosiologian kautta. Toisaalta asiaa voidaan miettiä eettiseltä kannalta, juridisesti tai terveyden näkökulmasta, jopa taloudelliset seikat voivat olla määrittelyn lähtökohtana. Seksuaalisuutta voidaan määritellä sadoin eri tavoin. (Bildjuschkin & Malmberg 2000, 17.) Bildjuschkin ja Malmberg (2000) jatkavat, että seksuaalisuus on jokaiselle ihmiselle erilainen ja sen merkitys moninainen. Jokainen ihminen itse määrittelee omalla tavallaan seksuaalisuutensa ja myös seksuaalisuuden yleisellä tasolla. Seksuaalisuus muuttuu, kehittyy ja merkitsee eri asioita ihmiselle elämäkokemuksen myötä. Bildjuschkin ja

Malmberg näkevät Cacciatoren (2007) tavoin seksuaalisuudessa erilaisia ulottuvuuksia. Seksuaalisuus kuuluu ihmisen fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen minään, henkistä puolta unohtamatta. Seksuaalisuus on aina hyvin kokemuksellinen asia. Bildjuschkin ja Malmberg esittävät seksuaalisuudessa olevan viisi ulottuvuutta; biologinen ulottuvuus, psyykinen ulottuvuus, sosiaalinen ulottuvuus, eettinen ulottuvuus sekä henkinen ulottuvuus (taulukko 2). (Bildjuschkin & Malmberg 2000, 18.)

Taulukko 2. Seksuaalisuuden eri osat (Bildjuschkin & Malmberg 2000)

Biologinen ulottuvuus	<ul style="list-style-type: none"> - kehitys hedelmöittyneestä munasolusta kuolemaan - lisääntyminen ja sen säätely - seksuaalisuuden toteuttaminen.
Psyykinen ulottuvuus	<ul style="list-style-type: none"> - ajatukset ja kokemuksellisuus - seksuaalinen identiteetti, tieto ja tunteet
Sosiaalinen ulottuvuus	<ul style="list-style-type: none"> - Seksuaalisuus suhteessa muihin - vuorovaikutustaidot, laki, uskonto, seksuaalikulttuuri
Eettinen ulottuvuus	<ul style="list-style-type: none"> - moraalit, arvot, uskonnollisuus ja tasa-arvo
Henkinen ulottuvuus	<ul style="list-style-type: none"> - yksilöllinen henkisyys - intiimiys, uskallus, halu, läsnäolo ja haltioituminen

Seksuaalisuus siis ilmenee ihmisen ajatuksissa, sanoissa, teoissa ja toiveissa. Tieto seksuaalisuuden monimuotoisuudesta antaa mahdollisuuden tunnistaa itselleen sopivimmat tavat olla seksuaalinen. Se antaa myös mahdollisuuden toteuttaa seksuaalisuuttaan niin, että omien toiveiden ja niiden toteutumisen välillä on mahdollisimman vähän ristiriitaa. (Bildjuschkin & Malmberg 2000, 18-19.)

2.2 Seksuaalinen identiteetti

Yksinkertaisin identiteetin määritelmä vastaa kysymykseen ”kuka minä olen?”. Identiteetti on osa ihmisen psyykkistä ja sosiaalista olemassaoloa. (Apter, Väisälä & Kaimola 2006, 137-138.) Lehtonen (1995) kuvailee identiteetin symboliseksi konstruktioksi, jonka tarkoituksena on luoda jatkuvuutta ihmisen elämäntapahatumiin. Yksilön identiteetti koostuu siitä millaisena hän näkee itsensä sekä siitä, miten ja miksi hän näkee tulleen sellaiseksi kuin nyt on. (Lehtonen 1995, 27.)

Colemanin (1985) mukaan seksuaalivähemmistöjen identiteetti kehittyy ja muotoutuu ihmissuhteiden vaikutuksesta ja sosiaaliset voimat vaikuttavat suuresti yksilön sopeutumiskykyyn ja sosialisatioon (Coleman 1985, 31). Apter ym. (2006) taas toteavat seksuaaliseen identiteettiin vaikuttavan olennaisesti seksuaalinen suuntautuminen, joista yhteiskunta ja sen asenteet luovat omanlaisen kuvan. Osa seksuaalivähemmistöihin kuuluvista ottaa tämän kuvan osaksi omaa identiteettiään. Osa taas korostaa henkilökohtaista identiteettiään enemmän, koska ei halua toisten määrittelevän itseään. (Apter ym. 2006, 138-139.)

Greenbergerin, Bruessin ja Haffnerin (2004) mukaan seksuaalinen identiteetti muodostuu biologisesta, psykologisesta ja sosiokulttuurisesta minäkuvas- ta, joka sisältää käsityksen tunteista ja kehosta. Tämän lisäksi seksuaaliseen identiteettiin vaikuttavat sosiokulttuuriset tekijät, joita ovat lait, uskonto, eettisyys sekä perhe ja ystävät. (Greenberg, Bruess & Haffner 2004, 4-5.)

Virtasen (2002) mukaan seksuaali-identiteetti voidaan katsoa koostuvan kolmesta osa-alueesta; ydinseksuaali-identiteetti, sukupuolirooli ja seksuaalinen orientaatio (taulukko 1).

Taulukko 3. Seksuaali-identiteetin osa-alueet (Virtanen 2002)

Ydinseksuaali-identiteetti	Sukupuolirooli	Seksuaalinen orientaatio
- käsitys naiseudesta ja miehisyydestä - oma sukupuoli	- käsitys yksilön toiminnasta - kulttuuri - ja yhteiskuntasidonnainen normi	- seksuaalinen suuntautuminen

Ydinseksuaali-identiteetti sisältää käsityksen naiseudesta ja miehisyydestä sekä omasta sukupuolesta. Tämä osa-alue muodostuu ensimmäisten elinvuosien aikana. Sukupuolirooliin kuuluu käsitys yksilön toiminnasta, käyttäytymisestä, puheesta, pukeutumisesta, leikistä, työstä, harrastuksista ja valinnoista, jotka liittyvät naisena ja miehenä olemiseen. Se on myös kulttuuri- ja yhteiskuntasidonnainen normi, jonka mukaan yksilön odotetaan käyttäytyvän. Seksuaalinen orientaatio on kolmas ja viimeinen seksuaali-identiteetin osa-alue, johon kuuluu seksuaalinen suuntautuminen. (Virtanen 2002, 48-49.)

Nummelin (1997) kuvailee seksuaali-identiteetin tarkoittavan yksilön tiedollista ja tunteellista vakuuttuneisuutta siitä, että hän on homo-, bi-, tai heteroseksuaali. Nummelinin mukaan Huttunen (1988) toteaa yksilön seksuaali-identiteetin muodoutuvan neljästä eri osa-alueesta; biologinen sukupuoli, sukupuolinen identiteetti, kulttuurisidonnainen sukupuolirooli ja seksuaalinen orientaatio. Aivan kuten Colemanin (1985) näkemyksen mukaan myös Nummelin (1997) toteaa seksuaali-identiteetin syntyvän sosiaalisesti ja sitä ylläpidetään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Seksuaali-identiteetti ei kuitenkaan ole pysyvä vaan se muodoutuu vähitellen elämän eri kehitysvaiheissa, niihin liittyvien prosessien ja niiden psyykkisen työstämisen kautta. (Nummelin 1997, 16.)

2.3 Sateenkaarinuoruus

Jääskeläisen ym. (2015) mukaan jokaisella tulee olla oikeus itse määritellä, millainen tyttö tai nainen, poika tai mies hän on. Jokaisella on oikeus myös kokea olevansa muunsukupuolinen eli jotain naiseuden ja mieheyden ulkopuolella tai sukupuolten välissä. Kokemus tästä omasta sukupuolesta voi muuttua ja vaihdella eri elämänvaiheissa. Muiden tulisi kunnioittaa yksilön omaa kokemusta ja ymmärtää, että jokainen on oman itsensä paras asiantuntija. (Jääskeläinen ym. 2015, 10-13.) Jääskeläinen (2015) toteaa, että sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden ymmärtäminen ja hyväksyminen auttavat laajentamaan kuvaamme siitä, millaisia voimme ja saamme olla ihmisinä. Kaikkien lasten ja nuorten kokemus omasta sukupuolesta ei mahdu kaksinapaiseen sukupuolijärjestelmään. Lapsella saattaa olla kausi, jolloin eri sukupuolia kokeillaan, kan-

sanomaisesti puhutaan tyttöpojista ja poikatyttöistä. Osalla tunne siitä, ettei tunne muiden näkemää ja biologista sukupuolta omakseen on vahvempi ja pysyvämpi. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret ovat edelleen melko näkymättömiä. Sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun takia esiintyy kielteisiä asenteita, syrjintää ja jopa väkivaltaa. Näistä kuitenkin harvoin kerrotaan esimerkiksi opettajalle. (Jääskeläinen ym. 2015, 10-13.)

Taavetti (2015) kuitenkin toteaa monen asian muuttuneen homo- ja lesbonuorten elämässä kuluneen kolmenkymmenen vuoden aikana. Televisiosarjoissa on nuoria homoja ja nuortenkirjallisuudessa käsitellään ihastumista samaa sukupuolta olevaan kaveriin. Tämän lisäksi on säädetty parisuhdelaki ja keskustellaan tasa-arvoisesta avioliittolaista. Taavetti (2015) jatkaa, että nykyisin ei ole mielekästä puhua ainoastaan homo- ja lesbonuorista, vaan puhutaan sateenkaarinuorista, koska nuorten tavat kokea ja nimetä seksuaalisuutensa ja sukupuolensa ovat hyvin moninaisia. Sateenkaarinuoruus ei ole välivaihe ennen aikuisuutta vaan monipuolinen ja yhä useammin yhteiskunnassa näkyvä ja kuuluva elämänvaihe. (Taavetti 2015, 6.)

Tässä vaiheessa koen tarpeelliseksi tuoda näkyväksi sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä koskevia käsitteitä ja termejä on nykyisin hyvin runsaasti. Liitteenä (Liite 1) oleva sanasto kokoaa yhteen keskeisimmät käsitteet, jotka liittyvät sateenkaarinuori-käsitteeseen. Käsitteet on muodostettu mukaillen Seta:n (2015) Hlbtqi-sanastoa sekä Alankon (2014) faktaruutua. Yleisesti seksuaalivähemmistöillä tarkoitetaan ihmisiä, joiden seksuaalinen suuntautuminen on muu kuin heteroseksuaalisuus. (Alanko 2014.)

Nuorisobarometrin tulosten perusteella ne, jotka kokevat kuuluvansa vähemmistöön ulkonäön, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin, vammaisuuden tai pitkäaikaissairauden takia syrjinnän kokemukset ovat yleisimpiä. (Myllyniemi 2014, 144) Kankkusen ym. (2010) tutkimuksessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret ilmoittivat kokevansa enemmän syrjintää kuin muihin vähemmistönuoriin kuuluvat. He kokivat eniten nimitteilyä ja ilmoittivat syrjintää harjoittavan sekä koulussa että kaduilla tutut lapset ja nuoret, jotka eivät ole syrjityn kavereita. Nuori voi kokea syrjintää myös vahvo-

jen sukupuolinormien välityksellä, esimerkiksi harrastuksen vetäjän sukupuolittuneena kielenkäyttönä ja asenteina. (Kankkunen 2010, 23-24.)

3 SEKSUAALISUUS JA KOULU

3.1 Seksuaalikasvatus

Korteniemi-Poikela ja Cacciatore (2015) toteavat, että peruskoulu on tärkeä osa lapsen ja nuoren seksuaalisuuden muutos- ja orientaatiovaihetta. Kouluaikana seksuaalisuuden kehitysvaiheista läpi tulee käytyä seksuaalisen suuntautumisen etsintä, aikuisuuden opettelu ja itsenäistyminen. Kouluopetuksella on tärkeä rooli puolueettoman tiedon lähteenä. Koulu on myös se paikka, jossa nuori tapaa eniten potentiaalisia kumppaneita, saa haaveilleen kohteita ja kokee ihastumisen ja rakastumisen tunteita. Seksuaalisuuden kohtaaminen ja sen tukeminen tulisi olla itsestäänselvyys kaikissa kouluissa. Koulun roolia seksuaalikasvattajan ei voi väheksyä. Koulu on tietolähde, johon sekä vanhemmat että lapset ja nuoret luottavat. Lapset ja nuoret törmäävät moniin tietolähteisiin koulun lisäksi. Tietoa saa sekä median, internetin että kavereiden kautta. Tästä syystä on tärkeää, että asiallista, oikeaa ja ikä- ja kehitystasoon sopivaa tietoa on koko ajan läsnä lapsen ja nuoren kasvuympäristössä. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore 2015, 44, 164-165.)

Seksuaalisuuteen liittyvää tietoa ja opetusta tulisi olla saatavilla koko elämän ajan lapsuudesta lähtien. Tiedon ja opetuksen tulee soveltua elämänvaiheeseen ja henkilön kehitystasoon (SIECUS 2004). Myös Bildjuschkin ja Malberg (2000) toteavat, että seksuaalikasvatuksessa oleva tieto täytyy olla sellaisessa muodossa, että se soveltuu lapsen ja nuoren kehitystasolle. Seksuaalikasvatuksen tehtävänä on jakaa sitä tietoa seksuaalisuudesta, jota nuori tarvitsee tehdäkseen seksuaaliterveytensä ja mielihyvänsä kannalta hyviä valintoja. Ihmisen keho muuttuu ja kehittyy ilman opetusta, mutta seksuaalikasvatusta tarvitaan ihmisiin liittyvien taitojen oppimiseen. (Bildjuschkin ja Malberg 2000, 10.) Alle kouluikäisten ja alakoululaisten seksuaalikasvatuksen tulisi luoda pohja toisten ihmisten kunnioittamiselle ja hyvälle ihmisuhteille. Seksuaalikasvatuksen tulisi myös harjaannuttaa ymmärrystä omasta kehosta ja itsemääräämisoikeudesta. Varhaiskasvatuksen aiheeseen kuuluu myös miehen ja naisen väliset erot ja lisääntymisen perusbiologia. (SIECUS 2004.)

Bildjuschkin ja Malmberg (2000) toteavat seksuaalikasvatuksen olevan osa terveystasvatusta. Heidän mukaansa Lasse Kannas (1993) jakaa terveystasvatuksen tehtävät neljään eri ryhmään: sivistävä tehtävä, virittävä tehtävä, mielenterveystehtävä ja muutosta avustava tehtävä. Sivistävä tehtävä pitää sisällään sen, että terveystasvatuksen olennaisin tehtävä on aiheuttaa muutosta terveystasvatustyössä. Virittävän tehtävän nähdään pitävän sisällään opetuksen, joka tuo esille, näkyväksi ja keskusteltavaksi asioita. Poistamalla ennakkoluuloja, uskomuksia, harhakäsityksiä ja pelkoja terveystasvatus voi edistää oppilaiden mielenterveyttä. Seksuaaliterveystasvatuksen tulisi myös osaltaan pohtia seksuaalisen minäkuvan muutoksia. (Bildjuschkin ja Malmberg 2000, 9-10.)

Kosunen (2006) on kirjannut Kanadalaisen seksuaaliterveystasvatuksen ohjeen mukaiset päätavoitteet myös Suomen seksuaaliterveystasvatukselle:

1. auttaa ihmisiä saavuttamaan positiivisia seksuaaliterveyden ilmentymiä (itsearvostus, itsensä ja muiden kunnioittaminen, ei-riistoon perustuvat ja palkitsevat seksuaalisuhteet, iloa tuottava, toivottu vanhemmuus).
2. välttää negatiivisia seksuaaliterveyden ilmentymiä (ei-toivotut raskaudet, sukupuolitaudit ja HIV, seksuaalinen pakottaminen, seksuaaliset toimintahäiriöt). (Kosunen 2006, 25.)

Bildjuschkinin ja Malmbergin (2000) mukaan koulun tulee selkeästi määrittellä ne seksuaalikasvatuksen tavoitteet, jotka lasten ja nuorten tulisi oppia ja hallita. Minimi tavoitteena voidaan pitää sitä, että oppilaalla on ymmärrys seksuaaliterveyden olemassaolosta ja kyky hoitaa omaa seksuaaliterveyttään. Bildjuschkin ja Malmberg (2000) näkevät, että seksuaaliterveyden tavoitteena voisi olla paitsi vastuun sekä tietojen ja taitojen sisäistäminen myös seksuaalisuuden myönteisten voimavaramahdollisuuksien ymmärtäminen. Tavoitteeksi voitaisiin asettaa myös seksuaalisuuden merkityksen selkiytyminen kaikilla eri ulottuvuuksilla. (Bildjuschkin ja Malmberg 2000, 11, 47.)

Korteniemi-Poikelan ja Cacciatoren (2015) mukaan seksuaalikasvatus on parhaimmillaan sellainen opetuskokonaisuus, jossa on mukana kaikki WHO:n

Seksuaalikasvatuksen standardeissa luetellut tärkeimmät ikätason mukaiset sisällöt. Jokaiselle ikäryhmälle löytyy kahdeksan sisältöaluetta, joihin liittyy kasvatuksella tavoiteltavat tiedot, taidot ja asenteet. Nämä kahdeksan sisältöaluetta ovat: 1. ihmiskeho ja sen kehitys, 2. hedelmällisyys ja lisääntyminen, 3. seksuaalisuus (nautinto, identiteetti, läheisyys), 4. tunteet, 5. ihmissuhteet ja elämäntyylit (monenlaisuus ihmis- ja perhesuhteissa), 6. seksuaalisuus, terveys ja hyvinvointi (oma kokemus ja turvataidot), 7. seksuaalisuus ja oikeudet sekä 8. seksuaalisuutta määrittävät sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät (arvot ja normit). (Korteniemi-Poikela ja Cacciatore 2015, 30.)

Seksuaalikasvatuksen käytännöt ja toteutus voi vaihdella suuresti maasta riippuen. Seksuaalikasvatusohjelmat voidaan maailmanlaajuisesta historiallisesta näkökulmasta jakaa kolmeen ryhmään:

1. Seksuaalikasvatusohjelmat, joissa keskitytään pääasiassa tai yksinomaan sukupuoliyhdyntästä pidättäytymiseen ennen avioliittoa. (1. tyyppi)
2. Seksuaalikasvatusohjelmat, joissa pidättäytyminen on yksi vaihtoehto, mutta joissa kiinnitetään huomiota myös ehkäisyyn ja turvaseksiin. (2. tyyppi)
3. Seksuaalikasvatusohjelmiin, joihin sisältyy 2. tyyppin tekijöitä. Näissä ohjelmissa tekijöitä tarkastellaan kuitenkin laajemmin henkilökohtaisen ja seksuaalisen kasvun ja kehityksen näkökulmasta. (3. tyyppi)

Kolmannen tyyppin ohjelmien lähtökohtana on erilainen ajattelutapa kuin kahden ensimmäisen. Kolmannen tyyppin ohjelmissa paneudutaan konkreettisten tulosten, erityisesti käyttäytymiseen liittyvien tulosten saavuttamiseen. Länsi-Euroopassa kolmannen tyyppin ohjelmat ovat yleisiä, kun taas Yhdysvalloissa toteutetaan lähes ainoastaan ensimmäisen ja toisen tyyppin ohjelmia. Länsi-Euroopassa seksuaalisuutta ei nähdä ensisijaisesti ongelmana vaan elämän rikauden lähteenä. (WHO 2010, 13-14.)

WHO:n (2010) Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa asiakirjassa käytetään seksuaalikasvatuksesta hyvin laajaa määritelmää. Tämä määritelmä käsittää seksuaalisuuden ja seksuaalisten kontaktien fyysiset, emotionaaliset ja

vuorovaikutteiset näkökohdat. Näiden lisäksi määritelmä pitää sisällään turvallisuuden ja viehätyksen tunteet sekä ystävyys. Tämän kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatus -määritelmän mukaan seksuaalikasvatus alkaa heti lapsen syntymästä. Tällöin lapsi oppii ruumiillisen kontaktin, lämmön ja läheisyyden arvon sekä niihin liittyvän mielihyvän. Seksuaalikasvatuksen aloittavat siis vanhemmat, sillä heidän tehtävänä on välittää lapsilleen ihmiskehoon ja läheisyyteen liittyviä viestejä. Tästä eteenpäin seksuaalikasvatuksen tulee olla lapsen kehitysvaiheeseen sopivaa. Seksuaalikasvatuksessa olennaista on myös se, että samoja asioita käsitellään uudelleen eri ikävaiheissa, myöhemmällä iällä niitä käsitellään perusteellisemmin. (WHO 2010, 11-12.) WHO (2010) on julkaissut kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen periaatteet (Liite 2) joiden mukaan kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta tulisi toteuttaa sekä sillä tavoiteltavat tulokset (Liite 3).

3.2 Seksuaalikasvatuksen muutos

Bildjuschkinin ja Malmbergin (2000) mukaan seksuaalikasvatuksella on jo vuosikymmenien perinteet Pohjoismaissa. Suomessa 1970-luvun alussa tulleen kunnallista ehkäisyä koskevan lain tullessa voimaan, voidaan katsoa seksuaalineuvonnan tavoittaneen ihmiset. 1800-luvun lopulta lähtien Suomessa on annettu seksuaalikasvatusta jossain muodossa. Tällöin seksuaalikasvatuksena pidettiin lähinnä avioliiton sukupuoli asioita käsitteleviä oppaita. Oppaiden sisällöt olivat tarkoin määrättyjä, eikä seksuaalisesta vapaudesta tai itsemääräämisoikeudesta voitu puhua.

WHO:n (2010) mukaan seksuaalikasvatus on saanut alkunsa virallisesti Ruotsissa, jossa siitä tuli pakollinen aine kaikissa kouluissa vuonna 1955. Muissa Länsi-Euroopan maissa seksuaalikasvatus aloitettiin 1970- ja 1980-luvulla. Samaan aikaan markkinoille tuli uusia luotettavia ehkäisy menetelmiä, kuten e-pillereitä. Tämä antoi mahdollisuuden erottaa seksuaalisuus lisääntymisestä. Nykyisin vain muutamissa Euroopan unionin vanhoista jäsenvaltioista ei ole ryhdytty antamaan seksuaalikasvatusta. Ainoastaan Tsekin tasavallassa ja Virossa seksuaalikasvatusta on ryhdytty nykyaikaistamaan ja erottamaan perhekasva-

tuksesta. Monissa Keski- ja Itä-Euroopan maissa kehitys on hidastunut fundamentalismin (poliittinen, kulttuurinen ja uskonnollinen) lisääntyessä julkisuudessa. (WHO 2010, 9-10.)

Liinamon (2005) mukaan jo 1950-luvulla Suomen koulujen opetussuunnitelmat sisälsivät joitakin sukupuolikasvatukseen viittaavia aiheita. Opetus kuitenkin tuolloin 1950-1960-luvuilla oli vähäistä ja hajanaista. 1960-luvun loppupuolella alkoi kuitenkin keskustelu seksuaaliopetuksen tarpeesta ja tilanteesta kouluissa. Peruskoulujen opetussuunnitelmiin ihmissuhde- ja sukupuolikasvatus tuli vasta vuonna 1970. Tällöin opetus oli sisällytetty kansalaistaitoihin, terveyskasvatukseen sekä kotitalouteen. (Liinamo 2005, 13.)

Vuonna 1985 kansalaistaito poistui yläasteen valtakunnallisesta opetussuunnitelmasta ja sen sisällöt ohjattiin muihin oppiaineisiin (biologia, kotitalous, liikunta, historia, yhteiskuntaoppi ja oppilaanohjaus). Tämä valtakunnallinen opetussuunnitelma antoi kunnille aiempaa suuremmat mahdollisuudet tehdä omia ratkaisuja koskien opetussuunnitelmia sekä samalla velvoitti opetussuunnitelmien kehittämiseen. (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985.)

Vuoden 1994 yläasteen valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa korostui yhä suurempi koulujen vastuu ja mahdollisuus kehittää opetussuunnitelmia. Seksuaalikasvatuksen kannalta oleellinen muutos oli se, että liikunnan ja kotitalouden vähimmäistuntimäärät pienenivät yhdellä tunnilla. Opetussuunnitelmassa kotitalouden keskeisissä sisällöissä perhe- ja terveyskasvatuksen aihekonaisuudet mainittiin vain mahdollisina teemoina. Liikunnan opetuksen tavoitteissa terveyskasvatukseen ei enää velvoitettu käyttämään tiettyä minimituntimäärää. Oppilaanohjauksen tavoitteissa ei myöskään murrosiän muutoksia enää mainittu, kuten aiemmin. (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994.)

Liinamon (2005) mukaan valtakunnallisessa opetussuunnitelman perusteissa 1994 kehoitettiin ottamaan huomioon terveyteen liittyvässä opetuksessa terveyskasvatuksen kehittämiseksi annetut valtakunnalliset suositukset. Kouluhallitus julkaisi vuonna 1990 koulujen terveyskasvatuksen oppaan, jonka mukaan perhe- ja sukupuolikasvatukseen liittyviä aiheita tulisi käsitellä kaikilla

luokka-asteilla oppilaiden ikä- ja kehitystason huomioiden. Yläasteella ehkäisyneuvonta tulisi liittää sopivaan opetuskokonaisuuteen ja tämän lisäksi koulu-terveydenhuollon tulisi tarjota ehkäisyneuvontaa. Vuoden 1994 opetussuunnitelman muutokset saattoi vähentää seksuaalikasvatukseen käytettäviä oppitunteja ja oppisisältöjä. Toisaalta se taas antoi kouluille ja kunnille mahdollisuuden toteuttaa opetusta monipuolisemmin ja paremmin. (Liinamo 2005, 14.)

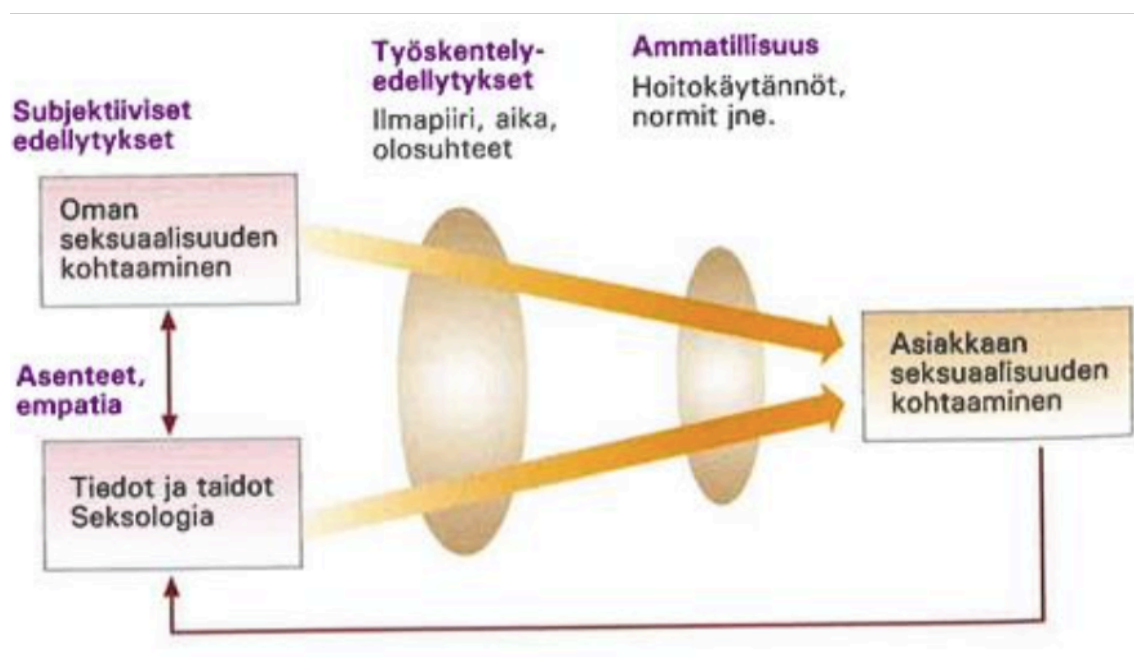
Liinamon (2005) mukaan terveysopetuksen asema vahvistui vuosituhannen alussa, kun terveystieto sain oman aseman uudessa perusopetuslaissa. Vuoden 2004 opetussuunnitelmassa terveystiedon keskeisinä sisältöinä mainitaan seksuaaliterveys eli ihmissuhteen, seksuaalisuus, käyttäytyminen sekä niihin liittyvät arvot ja normit. Päättöarvioinnin kriteereissä mainitaan seksuaaliterveyden perusteiden, raskauden ehkäisyn ja vastuullisen seksuaalikäyttäytymisen merkityksen tietäminen. (Liinamo 2005, 14.)

Jääskeläisen ym. (2015) mukaan vuoden 2004 opetussuunnitelman perusteet olivat pitkälti sukupuolineutraalit, mutta niitä voidaan pitää jopa tyttöjen ja poikien lähtökohtaisia eroja korostavina kriittisten arvioiden valossa. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 mukaan opetuksen tulee olla sukupuolitietoista. Vuoden 2016 elokuussa voimaan tulevissa perusteissa periaatteellinen muutos on merkittävä. Sukupuolitietoisuutta voidaan pitää hyvän opetuksen tunnuspiirteenä. Sukupuolitietoisessa opetuksessa opettaja tiedostaa käsityksensä sukupuolesta ja sukupuolen moninaisuudesta. Tällainen opetus perustuu herkkyydelle tunnistaa yksilöllisyys ja persoonallisuus jokaisessa oppilaassa. Sukupuolitietoisessa opetuksessa tunnistetaan ja puretaan sukupuolitavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita. Tällainen opetus rakentaa sukupuolten tasa-arvoa ja on osa hyvän opettajan ammattitaitoa. Sukupuolitietoisessa opetuksessa oppilasta ei esimääritellä hänen sukupuolensa mukaan. Siinä myös ymmärretään, että sukupuolen ilmentäminen saattaa vaihdella tilannekohtaisesti ja yksilöllisesti. (Jääskeläinen ym. 2015, 18-19)

3.3 Opettajan rooli seksuaalikasvatuksessa

Opetustyössä ja kasvatuksessa puhutaan tavoitetasolla ihmisen kokonaisvaltaisesta kohtaamisesta. Tästä kokonaisuudesta usein kuitenkin näyttää jäävän pois seksuaalisuuden alue. Opettaja saattaa jäädä odottamaan, että oppilaat itse ottavat nämä asiat puheeksi ja jättävät näin vastuun heille. Ammatillisuus kuitenkin edellyttää, että opettaja itse uskaltaa toimia aloitteentekijänä ja antaa näin luvan myös seksuaalisuudesta puhumiseen. (Apter ym. 2006, 43.)

Seksuaalisuuden käsittelemisen ammattityössä tulisi noudattaa tiettyä kehikkoa (Kuvio1). Tätä samaa kehikkoa voidaan soveltaa myös opettajan, ammattikasvattajan työhön.

Kuva 1. Seksuaalisuuden kohtaaminen ammattityössä. (Apter, ym. 2006, 42.)

Seksuaalisuuden käsittelemisen peruslähtö kohta tulisi olla opettajan oman seksuaalisuuden kohtaaminen, omat asenteet ja empatiakyky sekä tiedot ja taidot seksologian alueella. Kuviossa 1 asiakkaan paikalla voidaan nähdä oppilas. Täl-

löin opettajan ja oppilaan välillä vuorovaikutustilanteissa vaikuttaa myös yleiset työskentelyedellytykset sekä opettajan ammatillisuus. (Apter ym. 2006, 43.)

Sukupuolittietoinen opettaja osaa tukea oppilasta oman sukupuolen itsemäärittelyssä tämän prosessin eri vaiheissa. Opettajan tehtäväksi voidaan nähdä auttaa oppilasta ymmärtämään ja hyväksymään sukupuolen moninaisuuden. Tämä antaa oppilaalle mahdollisuuden laajentaa näkemystään siitä, millaisia voimme olla ihmisinä, tyttöinä ja poikina, miehinä ja naisina tai muunsukupuolisina. (Jääskeläinen ym. 2015, 13)

Kinnusen (2001) mukaan oppisisältöjen toteutus riippuu koko opettajasta ja hänen halukkuudestaan perehtyä lasten kanssa sukupuolisuuteen ja seksuaalisuuteen. Jokaisella opettajalla on oma tyyliensä, jotkut saattavat koota aluksi kaikki mahdolliset seksuaalisuuteen liittyvät termit ja samalla nauretaan naurut ja hihityksen pois. Sen jälkeen sovitaan, mitä termejä yhdessä käytetään. Olennaista kasvatuksessa on sävy, jolla puhutaan. Aikuisen on huolehdittava, että seksuaalisuus välittyy lapselle myönteiseksi, elämään kuuluvaksi ihanaksi asiaksi, josta on mahdollista saada iloa omaan ja yhteiseen elämään. (Kinnunen 2001, 71-79.)

Ahon (2015) mukaan lasten ja nuorten parissa työskentelevien on syytä pysähtyä miettimään opittuja asenteita ja arvoja. Mistä omat arvot ja asenteet tulevat? Mikä on mielestäni oikein ja mikä väärin -miksi? Pohdinnan jälkeen omat asenteet on helpompi erotella pois ammatillisuudesta ja erilaisista työtilanteista. Sellaiset arvot ja asenteet, jotka asettavat ihmisiä eriarvoiseen asemaan eivät saa vaikuttaa lasten ja nuorten terveen kasvun ja kehityksen tukemisessa. Kouluyhteisössä on varmuudella useita vähemmistön edustajia oppilaina ja työkavereina. Väestössä on arviolta 5-10 prosenttia homo- tai biseksuaaleja, joten jokaiseen luokkaan mahtuu vähintään yksi vähemmistön edustaja. (Aho 2015, 177.)

Aho (2015) toteaa, että vähemmistöjen edustajien kohtaamisessa tulee huomioida ihmisten erilaisuus, ei kohdata heitä eri tavalla. Perheestä puhuttaessa, ei puhuta isästä ja äidistä, vaan vanhemmista tai huoltajista. Kun puhutaan seurustelusta, ei puhuta tyttö- tai poikaystäväistä, vaan esimerkiksi kump-paneista. Ehkäisystä puhuttaessa täytyy muistaa, että jokaisessa suhteessa ei ole

raskauden mahdollisuutta olemassakaan. On tärkeää myös opetella seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden moninaisuuteen liittyviä termejä, jotta asioista ei puhuttaisi toista ihmistä alentavasti tai luokittelevasti. Kaikkein parasta oli, että nuori itse saisi määritellä oman suuntautumisensa ja identiteettinsä. Ihmisten monenlaisuus tulisi näkyä myös opetusmateriaaleissa, jotta jokainen nuori voisi niihin samaistua. Opetus tehoaa vasta silloin, kun se tuntuu omakohtaiselta. (Aho 2015, 178.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten ajatuksia koulun seksuaalikasvatuksesta sekä sitä millaisiksi he kokevat opettajan roolin sateenkaarinuoruudessa. Tutkimukseni kohteena ovat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret, jotka ovat osallistuneet Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimuksen kirjoituskeruuseen. Tutkimukseni tavoitteena oli analysoida tutkimusaineisto uudelleen ja nostaa sieltä opettajuuden kannalta olennaisia teemoja esiin. Tutkimuksen tarkoituksena ei siis ole niinkään tuottaa uutta tietoa vaan analysoida ja luokitella aineistoa uudelleen opettajuuden ja koulun näkökulmasta.

Viimeisin kattava tutkimus koskien sateenkaarinuoria on Riikka Taavetin Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimus (2015). Taavetin mukaan koulu koettiin hyvin heteronormatiiviseksi ja siellä nähtiin vallitsevan vaikenemisenkulttuuri. Myös kasvatussociologi Jukka Lehtonen on tutkinut seksuaalivähemmistöjä koulussa (etenkin 1995, 2003). Nuorien syrjintää on tutkittu kahdessa melko tuoreessa selvityksessä (Kankkunen ym. 2010 ja Huotari, Törmä & Tuokkola 2001).

Aikaisempiin tutkimuksiin tutustuttuani sekä tutkimusaineistoon perehdyttyäni tutkimuskysymykseni muodostuivat seuraavanlaisiksi:

1. *Millaisia ajatuksia sateenkaarinuorilla on koulun seksuaalikasvatuksesta tai seksuaalisuuteen kasvattamisesta?*
2. *Millaisia kokemuksia nuorilla on opettajan roolista heidän sateenkaarinuoruudessaan?*

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimuskohde ja lähestymistapa

Tieteellistä tutkimusta pidetään hyvin järjestelmällisenä ja kurinalaisena. Jotta tämä toteutuu tietoa täytyy tuottaa tutkimukselle hyväksytyjen metodien avulla. Nämä metodit ovat välineitä, jotka täytyy tietoisesti ja perustellusti valita, ja joiden avulla tutkimus toteutetaan. Metodin seuraaminen ei kuitenkaan tee tutkimusta, vaan se riippuu tutkijan kyvystä soveltaa ja käyttää erilaisia metodeita tutkimuksessaan. Tutkijan täytyy myös ymmärtää mikä on tutkimuksen kannalta olennaista ja mikä ei. Huomion arvoista on kuitenkin se, että tutkimuksessa voi soveltaa oivaltaen eri metodeita. Metodit joustavat ja muokkaantuvat tutkimuksen aikana. Metodi siis ohjaa tutkijaa prosessin aikana, kertoo tutkimuksen lähtökohdan, etenemisen ja lopputuloksen. (Vilka 2005, 27-28)

Fenomenografia pyrkii tutkimaan sitä, millaiseksi ympäröivä maailmaa rakentuu ihmisen tietoisuudessa. Jokaisella henkilöllä on omanlainen käsitys samasta ilmiöstä. Nämä käsitysten erilaisuudet johtuvat henkilöiden kokemustausta ei niinkään ikäkaudesta. Fenomenografinen tutkimus ei siis tutki ajattelu- ja havaintoprosesseja eikä ilmiön syvintä olemusta, vaan ihmisten henkilökohtaisia käsityksiä kyseessä olevasta ilmiöstä. (Järvinen & Järvinen 2004, 83; Syrjälä 1994, 114.)

Hermeneuttinen lähestymistapa eroaa fenomenologisesta lähestymistavasta niin, että siinä keskitytään tulkintaan ja ymmärtämiseen. Varton (1992) mukaan hermeneuttinen lähestymistapa tähtää tulkintaan ja ymmärtämiseen, jossa toisen täydellinen ymmärtäminen ei kuitenkaan ole mahdollista. Tulkinalla tarkoitetaan tutkimuksella tavoitettujen merkityssuhteiden aukaisemista. Tulkintaa tulee seurata ymmärtäminen, jotta tutkimuskohde voi muotoutua kokonaisuudeksi. (Varto 1992, 58-59, 64.) Tapaamme ymmärtää kuvaa hermeneuttinen kehä. Tällä tarkoitetaan sitä, että ymmärtäminen lähtee aina tiettyistä lähtökohdista ja palaa takaisin niiden oivaltamiseen ja ymmärtämiseen.

Hermeneuttinen kehä kuvaa siis prosessia, jossa tutkija liikkuu tekstin kokonaisuuden ja se osien välillä. On kuitenkin muistettava, että tekstin osat ymmärretään vain tekstin kokonaisuuden avulla ja kokonaisuus ainoastaan osien avulla. (Varto 1992, 69; Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006, 32.)

Metsämuurosen (2006) mukaan kvalitatiivinen tutkimusote pohjautuu ek-sistentiaalis-fenomenologis-hermeneuttiseen tieteenfilosofiaan. Tähän näkemykseen pohjaan myös oman fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistapani. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen erityispiirre on se, että ihminen on siinä tutkimuksen kohteena ja tutkijana (Varto 1992, Tuomen & Sarajärven 2009, 34 mukaan). Sekä fenomenologisessa että hermeneuttisessa ihmiskäsityksessä tutkimuksen teossa korostuvat käsitteet: kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys. Tietokysymyksiä ovat taas ymmärtäminen ja tulkinta. (Laine 2001, Tuomen & Sarajärven 2009, 34 mukaan.) Fenomenologis-hermeneuttisella tutkimuksella voidaan nähdä kaksitasoinen rakenne. Perustasolla on tutkittavan koettu elämä esiymmärryksineen. Toisella tasolla on itse tutkimus, joka kohdistuu perustasoon. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 35.)

Tuomi & Sarajärvi (2009) toteavat, että fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tavoitteena on käsitteellistää tutkittava ilmiö eli kokemuksen merkitys. Arkikielellä sanottuna tehdä jo tunnettu tiedetyksi. Tämän tyypisessä tutkimuksessa pyritään nostamaan tietoiseksi ja näkyväksi se, mikä on itsestään selvää tai tottumus hävittänyt huomaamattomaksi. Fenomenologis-hermeneuttista tutkimusta voidaankin kutsua myös tulkinnalliseksi tutkimukseksi, koska fenomenologiseen tutkimukseen tulkinnan tarpeen myötä tulee hermeneuttinen ulottuvuus. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 35.)

5.2 Tutkittavat ja tutkimusaineisto

Tutkimuskohteenani oli sateenkaarinooret ja heidän kokemuksensa sateenkaarinuoruudesta. Tässä tutkimuksessa sateenkaarinuoriksi luetaan kaikki nuoret, jotka kokevat kuuluvansa johonkin seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Nuoren iällä, sukupuolella tai perhetaustalla ei ole tässä tutkimuksessa merkitystä.

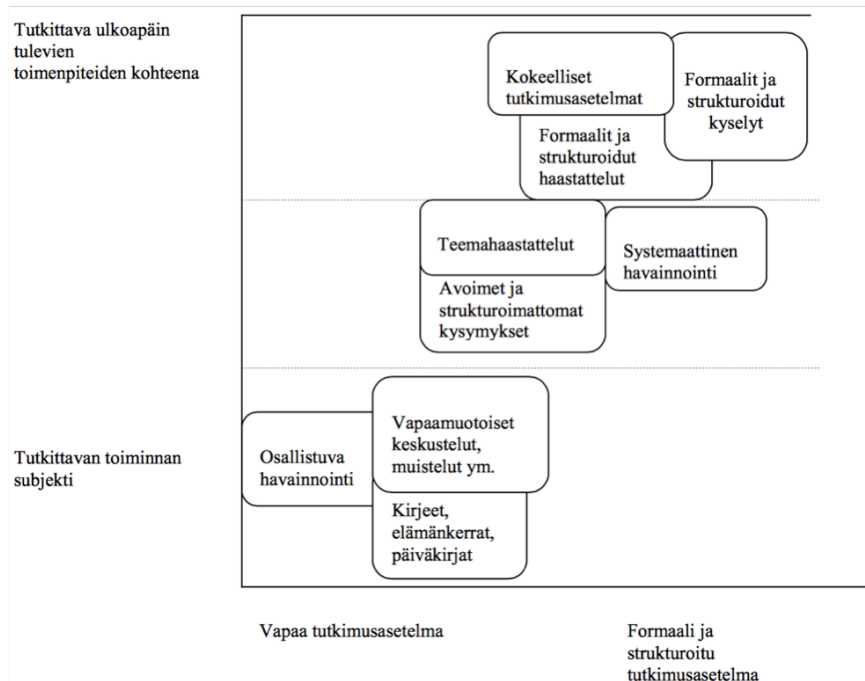
Tutkimusaineisto on sekundaariaineisto eli aineisto on kerätty jo aikaisemmin. Näitä valmiita aineistoja voidaan ryhmitellä hieman toisistaan poikkeavasti. Tutkimukseni aineisto kuuluu kahteen ryhmään; arkistojen materiaaleihin, jolloin tutkimus perustuu arkistoissa oleviin lähdemateriaaleihin sekä aikaisempien tutkimusten tuottamiin materiaaleihin, jolloin tutkimusten aineistoja voidaan analysoida kokonaan uudelleen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 175-178.) Tutkimusaineisto koostuu Sateenkaarinuorena nyt ja ennen - kirjoituskeruun vastausaineistosta. Taavetin (2015) mukaan kirjoituskeruussa eri-ikäiset sateenkaari-ihmiset saivat muistella nuoruuttaan tai kertoa elämästään nyt nuorena. Keruun järjestivät yhteistyössä Nuorisotutkimus-seura, Seta ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto. Keruuajana 27.1.-30.4.2014 kyselyyn vastasi 132 kirjoittajaa. Mahdollisuudesta osallistua kirjoituskeruuseen tiedotettiin Qruiser-verkkopalvelussa ja Facebookissa maksetuilla mainoksilla. Tietoa levitettiin myös Setan viestintäkanavilla sekä erilaisilla seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöille ja sateenkaari-ihmisille suunnatuilla verkkokanavilla. (Taavetti 2015, 11.)

5.3 Tutkimusmenetelmät

5.3.1 Elämänkerrallinen lähestymistapa

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on pyrkimys kuvata todellista elämää moninaisena ja mahdollisimman kokonaisvaltaisena (Hirsjärvi ym. 2004, 152). Laadullisessa tutkimuksessa ilmiötä tarkastellaan, käännellään ja katsellaan monelta eri kantilta (Alasuutari 2011, 8). Kvalitatiivisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu ettei sillä ole selkeää omaa teoriaa tai paradigmaa. Oleellisena voidaan pitää sitä, että ilmiötä pyritään ymmärtämään ja tuomaan esiin niitä merkityksiä, joita ihmiset niihin liittävät. (Denzin & Lincoln 2000, 3,6.) Varto (1992) toteaa, että kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on elämismailma eli ihminen ja ihmisen maailma. Mikään näistä elämismailman ilmiöistä ei ole riippumaton ihmisestä, sillä merkitykset syntyvät ihmisten kautta. (Varto 1992, 23-24.)

Sekä kvantitatiivisessa että kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija voi olla etäällä tai lähellä tutkittavasta. Laadullinen tutkimus ei siis aina tarkoita läheistä kontaktia tutkittaviin. (Hirsjärvi ym. 2004, 183)

KUVIO 2. Aineistonkeruutavat. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 183)

Tutkimuksessani on omaelämäkerrallinen lähestymistapa ja persoonallisiin dokumentteihin perustuva tutkimusote. Kuviossa 2 aineistonkeruumenetelmät on ryhmitelty sen mukaan, miten vapaasti tutkimuksen kohteena olevat henkilöt voivat toimia tutkimustilanteessa. Elämäkerrat sijoittuvat kuviossa 2 vapaan tutkimusasetelman alueelle. Hirsjärven ym. (2004) mukaan elämäkeroissa ihmiset saavat itse päättää, mistä asioista puhuvat ja mistä taas eivät. He saavat omin sanoin kertoa, mikä heille on ollut tärkeää tai miten he ovat selviytyneet hankalista elämäntilanteista. Tällöin tutkija ei ohjaa aineiston sisältöä. Näitä elämäkertoja voidaan tutkia objektiivisina elämäkertoina (vaatii useita haastatteluja ja dokumenttiaineiston käyttöä), subjektiivisina elämäkertoina (oma elämäkerta) tai tarinoina (voi olla kokonaisvaltainen koko ihmisen elämäntarina koskeva muistelu tai vain yksi teema). (Hirsjärvi ym. 2004, 206-207) Taavetin (2015) mukaan Sateenkaarena nyt ja ennen -keruun vastaukset ovat

muodoltaan eräänlaisia teemaelämäkertoja, joiden kirjoittamista ohjasi keruukutsu (Liite 4). Keruukutsu ei myöskään rajoittanut vastaustyyliä vaan kirjoitusten pituus ja tyyli oli täysin vapaa.

5.3.2 Tutkimuksen kulku

Tutkimusmetodiikan ja -viestinnän syventävällä kurssilla parin kanssa tekeväni pienoistutkimus antoi minulle lisää mielenkiintoa kyseistä aihepiiriä kohtaan. Tutkimuksessamme kartoitimme opettajaopiskelijoiden asenteita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. Aihepiiriin perehtyminen avasi silmäni sille, että yhä edelleen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat melko näkymättömän osa koulumaailmaa. Sateenkaariperheet ry pitää tärkeänä monenlaisten tutkimusten tekoa, sillä se auttaa heitä eteenpäin tekemässään työssä. Tälläkin hetkellä Sateenkaariperheet ry:llä on tarvetta kasvatusalaan liittyville tutkimuksille. (Sateenkaariperheet ry 2015.) Toisaalta halusin tutkimuksen olevan hyödyllinen myös tulevaa työelämään siirtymistä ajatellen. Tutkielmani ohjaajan kanssa keskusteltuani päädyinkin tutkimaan sateenkaarinuoria.

Tutkimukseni aiheen valikoiduttua ohjaajani kertoi minulle juuri tehdystä sateenkaarinuoriin liittyvästä tutkimuksesta ja kehotti minua ottamaan yhteyttä tutkijaan. Tutkija Riikka Taavetti kannustikin minua tarttumaan aiheeseen ja kertoi, että sateenkaarinuorena nyt ja ennen -kirjoituskeruu aineisto on tutkijoiden ja pro gradu -tutkielman tekijöiden käytössä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistossa Helsingissä. Otin yhteyttä kansanrunousarkistoon ja kerroin halukkuudestani käyttäjä kirjoituskeruun aineistoa tutkimuksessani. Ongelmaksi muodostui aineiston saaminen minulle, koska se on tällä hetkellä ainoastaan kirjallisessa muodossa ja sijaitsee Helsingissä. Aineisto on kaiken lisäksi hyvin laaja, noin 400 sivua. Aineiston voi tulostaa paikan päällä tai kuvata. Päädyin kuvaamisen ainoastaan kustannussyistä. Saatuaani aineiston perehdyin siihen tarkemmin.

Aineiston ollessa sekundaariaineisto ja omaelämäkerrallinen, en voinut tietää minkälaisia asioita tutkittavat ovat teksteissään nostaneet esiin. Tästä syystä en tarkkoja tutkimuskysymyksiä ollut vielä asettanut. Perehdyttyäni aineistoon nousi sieltä mielestäni kaksi selkeää aiheeseeni liittyvää teemaa esiin,

joihin tutkimuksessani halusin pureutua. Näiden teemojen pohjalta muodostin tutkimuskysymyksiä: Millaisia ajatuksia sateenkaarinuorilla on koulun seksuaalikasvatuksesta tai seksuaalisuuteen kasvattamisesta? Millaisia kokemuksia nuorilla on opettajan roolista heidän sateenkaarinuoruudessaan? Tutkimuskysymysten määrittelyn jälkeen ryhdyin analysoimaan aineistoa.

5.4 Aineiston analyysi

Tutkimusaineisto koostuu Sateenkaarinuorena nyt ja ennen -kirjoituskeruun vastausaineistosta, johon vapaaehtoiset henkilöt ovat saaneet vastata. Asettamiini tutkimuskysymyksiin olen pyrkinyt vastaamaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla, jossa on kuitenkin vivahteita myös fenomenologisesta lähestymistavasta. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perinteinen analyysimenetelmä, jota voi käyttää monenlaisissa tutkimuksissa ja sillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analysointia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Vilkan (2005) mukaan sisällönanalyysi on menetelmä, jossa esitetään merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia. Oleellista on, että tulokset esitetään sanallisina tulkintoina. (Vilka 2005, 139-140.)

Fenomenologisessa lähestymistavassa tutkimusaineistoa tarkastellaan kokonaisuutena, jossa yksittäisiä asioita peilataan kokonaisuuteen ja päinvastoin. Fenomenologisessa lähestymistavassa keskeinen tutkimusväline on tutkijan merkitystenanto. Nämä merkitykset löytyvät tutkimusaineistosta tutkijan intuition eli merkitysten lukutaidon avulla. Fenomenologisessa sisällönanalyysissä tutkimusvälineenä käytetään tutkijan julkilausuman esiymmärrystä. Tutkija myös analysoi koko ajan oman esiymmärryksensä muuttumista. Tutkimuksen tuloksena havainnollistetaan sekä tutkittavan tapaa ymmärtää tutkittava ilmiö tai asia että tutkijan esiymmärryksen muuttuminen. Tämän avulla myös toiset voivat ymmärtää tutkittavaa asiaa tai ilmiötä. (Vilka 2005, 141-142.)

Sisällönanalyysi voidaan suorittaa joko aineistolähtöisesti tai teorialähtöisesti. Tässä tutkimuksessa käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia, jossa on vivahteita fenomenologisesta lähestymistavasta. Vilka (2005) toteaa, että aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkijan tavoitteena on aineistosta löytää

jonkinlainen logiikka tai tyypillinen kertomus. (Vilkka 2005, 140.) Yksinkertaisesti sisällönanalyysi alkaa tutkittavan ilmiön valinnalla, joka näkyy tutkimuskysymyksissä ja tutkimuksen tarkoituksessa. Tämän jälkeen aineisto käydään läpi ja sieltä poimitaan sellaiset asiat, jotka kuuluvat tutkimukseen sekä ne, jotka karsiutuvat tutkimuksen ulkopuolelle. Tässä tutkimuksessa eriaiheita käsittelevät tekstinpätkät merkittiin värikoodeilla. Jokaisen värikoodin alla oleva tekstinpätkä liittyi vähintään yhteen asetetuista tutkimuskysymyksistä. Seuraavassa vaiheessa tutkimuksen kannalta oleelliset asiat kerätään muusta aineistosta. Tämän jälkeen nämä asiat joko luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään ja viimeisenä kirjoitetaan yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92-93.)

Tutkimuksen aineiston analyysissä käytettiin teemoittelua, jolla tarkoitetaan aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä erilaisten aihepiirien mukaan. Tässä tutkimuksessa aineisto teemoiteltiin erilaisiin aihepiireihin; koulu kasvuympäristönä, koulun seksuaalikasvatus, keskustelu oppitunneilla sekä opettaminen ja opettaja. Teemoittelun erityinen piirre on se, että siinä korostuu mitä kustakin aiheesta sanotaan. Teemoittelu myös mahdollistaa tutkimusaineistossa esiintyvien teemojen vertailun. (Eskola & Suoranta 1998, 174; Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Teemoittelun avulla tutkimusaineistosta pyrittiin luomaan eheä kokonaisuus, josta myös keskeiset tulokset olisi löydettävissä selkeästi.

5.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset ratkaisut

Olen pyrkinyt avaamaan tutkimukseni etenemistä ja eri vaiheita mahdollisimman tarkasti ja perusteellisesti, mikä voidaan Hirsjärven ym. (1997) mukaan nähdä tutkimuksen luotettavuutta kohentavana tekijänä. Olen kertonut totuudenmukaisesti aineistoni alkuperän ja sen käsittelyyn liittyvät tekijät. Olen pyrkinyt myös kuvaamaan ja perustelemaan tekemiäni teemoitteluja mahdollisimman tarkasti. Tutkimuksen luotettavuutta lisätäkseen tutkimusselostetta on rikastutettu suorilla haastatteluoitteilla. (Hirsjärvi ym. 1997, 217-218.)

Tutkimuksen luotettavuutta tarkasteltaessa on syytä ottaa esille tutkijanäkökulma. Tutkijalla on omat ennakkokäsityksensä sekä mielenkiinto lähteä tutkimaan valitsemaansa aihetta. Varto (1992) puhuu tutkijaprofiilista, johon

sisältyy tutkijan tiedekäsitys, tutkimuksellinen viitekehys (johon hänet on koulutettu), tietoinen maailmankäsitys, teoreettinen käsitys tutkimustyöstä ja tutkijan käsitys tiedon luonteesta. (Varto 1992, 27.) Myös Eskola ja Suoranta (1998) korostavat, että laadullisessa tutkimuksessa tutkija on sekä tutkimuksensa keskeinen työväläinen että luotettavuuden kriteeri (Eskola & Suoranta 1998, 152.) Tutkijana oma suhteeni tutkittavaan aiheeseen oli mielestäni hyvin avoin. Mielinkiinnolla olen seurannut aiheeseen liittyvää keskustelua tiedotusvälineissä, sosiaalisessa mediassa sekä myös omassa koulutuksessani.

Fenomenologisesti suuntautuneelle tutkimukselle voidaan nostaa esille yhdeksän luotettavuuskriteeriä:

- tutkimusprosessin johdonmukaisuus
- tutkimusprosessin kuvaus ja perustelu
- aineistolähtöisyys
- kontekstisidonnaisuus
- tiedon laadukkuus ja yleistettävyyys
- metodien yhdistäminen
- tutkijayhteistyö

(Perttula 1995, Metsämuurosen 2006, 201-204 mukaan.)

Tutkimuksessani olen pyrkinyt saavuttamaan näistä yhdeksästä kriteeristä mahdollisimman monta mahdollisimman kattavasti. Olen pyrkinyt siihen, että tutkittavan ilmiö, aineiston hankintatavan, teoreettisen lähestymistavan ja analyysimenetelmän välillä on looginen yhteys. Olen myös pyrkinyt perustelemaan tutkimuksellisia valintojani läpi tutkimusraportin. Tutkimuksen luotettavuutta olen pyrkinyt lisäämään aineistolähtöisyydellä sekä pitämällä tutkimusaineiston tutkimusprosessissa keskeisessä asemassa.

Tutkimukseni eettiset kysymykset liittyivät aiheen valintaan, aineiston käsittelyyn ja tutkimustulosten raportointiin. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 129). Yhdenvertaisuuteen liittyvät asiat nousivat tutkimuksessani vahvasti esille. Tutkimukseni aineisto oli valmiiksi kerätty aineisto, joten minun tehtävänäni ei ollut huolehtia aineistonkeruun eettisyydestä. Taavetin (2015) mukaan kirjoituskäytännön osallistuminen on ollut vapaaehtoista, joka tukee tutkimuksen

eettisyyttä. Jo kirjoitusvaiheessa oman tekstinsä nimettömänä lähettäminen on ollut mahdollista. Tässä tutkimuksessa kaikki kirjoitusotteet ovat esillä nimettöminä. Tutkijan velvollisuuksiin kuuluukin tutkittavien hyvinvoinnin ja suojan turvaaminen. (Tuomi & Sarajärvi 2011, 131.) Tutkimukseni aineisto on Suomalaisen Kirjallisuus Seuran kansanrunousarkistosta. Aineiston sai käyttöönsä aineiston käyttö lupa -lomakkeen (Liite 5) täytettyään ja myöntävän päätöksen saatuaan. Tällöin tutkijana sitouduin siihen, etten käytä saamiani tietoja vahingoittaakseni tai halventaakseni henkilöä. Lupauduin säilyttämään aineiston asiallisesti ja käytön jälkeen tuhoamaan asiaan kuuluvalla tavalla.

6 TULOKSET

Tässä luvussa kuvataan aineistosta esiin nousseita asioita asetettujen tutkimuskysymysten valossa. Aineisto on jaoteltu eri teemojen alle. Ensimmäiseksi kuvataan sateenkaarinuorten kokemuksia koulusta kasvuympäristönä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa tuodaan korostetaan, että oppimisympäristön tulee edistää oppilaan kasvua ja oppimista. Kouluympäristön tulisi olla sekä fyysisesti, psyykkisesti että sosiaalisesti turvallinen. Ympäristön tulisi myös tukea koululaisen terveyttä ja hyvinvointia (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 18.)

Tämän jälkeen avataan koulun seksuaalikasvatusta nuorten näkökulmasta sekä sitä, millaisena nuoret näkevät oppitunneilla käytävän keskustelun. Väestöliiton (2016) mukaan opetus ei saa perustua yhden henkilön tai joidenkin henkilöiden mielipiteisiin, koska seksuaalisuus on jokaiselle ainutlaatuista ja omakohtaista. Seksuaalikasvatuksella voidaan vaikuttaa positiivisesti nuorten asenteisiin, arvoihin, itsetuntoon, vastuullisuuteen sekä vuorovaikutustaitoihin seksuaalisuuden osalta.

Koulukokemusten jälkeen paneudutaan nuorten kokemuksiin opettajasta sekä siihen mitä nuorten mielestä olisi seksuaalisuudesta syytä opettaa. Opettajan työ on itsenäinen professio, jota ohjaa lainsäädäntö ja normisto. Opetuksen sisällön määrää opetussuunnitelma, mutta hyvä ammattietiikka on yksi tärkeimmistä opettajan resursseista. (Opetusalan ammattijärjestö 2016.) Opettajan ammattipätevyys perustuu hänen saamaansa perus- ja ammattikoulutukseen. Opetuksen onnistumisissa opettajan ammattitaito on kuitenkin merkittävä tekijä. (Suonperä 1992, Lehtosen 1995, 100-101 mukaan.) Opettajalla on erityinen merkitys homoseksuaalisen nuoren kannalta, koska opettajasta riippuu se, otetaanko seksuaalivähemmistöihin liittyvät asiat esille opetuksessa ja miten niitä käsitellään. (Lietzen 1993, Lehtosen 1995, 103 mukaan.)

6.1 Koulu kasvuympäristönä

Nuorten kirjoituksista nousi vahvasti esille sateenkaarinuorten näkymättömyys koulumaailmassa. Tämä näkymättömyys tulee esiin sekä nuoren omassa toiminnassa että opettajien ja muiden aikuisten puheissa ja teoissa. Hyvin harva nuori koki koulun yhdenvertaisena tai turvallisena kasvuympäristönä. Kirjoituksissa nousi vahvasti esiin myös nuorten kokema syrjintä. Samaa sukupuolta oleville nuorille saatettiin laittaa erilaisia rajoituksia kuin samaa sukupuolta oleville pareille.

"Seurustelumme aikana meitä kehoitettiin useasti pitämään matalaa profilia mm. opettajien taholta."

Nuoret kokivat koulussa vallitsevan vaikenemisen kulttuurin. Koulun aikuiset eivät välttämättä halunneet puhua asiasta tai heillä ei ollut tarvittavaa tietotaitoa puuttua epäkohtiin.

"Siinä vaiheessa olin kuitenkin ehtinyt oppia, että tällaisista asioista ei puhuta koulussa."

"Eihän kukaan voinut syödä lounasta samassa pöydässä homon kanssa."

Osa nuorista koki, etteivät olleet saaneet koulussa tarvittavaa tukea heidän sateenkaarinuoruudessaan. Nuorten korostivat sitä, että huolet ja arki on samantyyppistä kuin muillakin nuorilla, mutta seksuaalisuutta ei voi kuitenkaan erottaa itsestään. Saatua informaatiota pidettiin sekä yksipuolisena että vaillinaisena. Nuoret kaipaivat tietoa sekä itselleen että suurelle yleisölle. Riittävän informaation katsottiin rikkovan enemmistön ennakkoluuloja ja toisaalta antavan nuorelle luvan ja mahdollisuuden hyväksyä oma itsensä.

"Koulussa ei ikinä puhuttu asexuaalisuudesta. Sitä ei pidetty edes mahdollisena, että joku ihminen ei tuntisi seksuaalista kiinnostusta toisiin ihmisiin."

”Miksei tätä kaikkea ollut kerrottu koulussa? Ennakkoluulot häviävät, kun tilalle tulee faktatietoa.”

Jotkut nuoret ovat saaneet koulussa mahdollisuuden korjata opettajan käsityksiä seksuaalisuudesta ja sen moninaisuudesta. Nuoret kokivat tämän mahdollisuuden mielekkäänä ja merkittävänä mahdollisuutena.

”Lukiossa terveystiedon opettaja pyysi minua tekemään tunnille lyhyen opetusmateriaalin sukupuolivähemmistöistä, ja tein sen mielelläni. Monet lukioni opettajat ovat hyvin avoimia, he ottivat opikseen ja olivat mielissään, kun huomautin oletuksista opetuksessa ja kerroin, kuinka he voisivat ilmaista asiat korrektisti.”

6.2 Koulun seksuaalikasvatus

Monet nuoret kertoivat, että koulussa saatettiin käsitellä ihastumista ja siihen liittyviä tunteita. Samaan sukupuoleen ihastumista pidettiin kuitenkin nuoruuteen kuuluvana ohimenevänä vaiheena.

”Yläaste ikäisenä kuuntelin terveystiedon tunneilla kun opettajat kertoivat tunteiden samaa sukupuolta olevaan olevan täysin normaaleja teini-ikäisenä.”

Nuoret kuitenkin pitivät tätä hyvin vahingollisena ajatellen, että murrosikä ilman ylimääräisiä rasitteitakin on jo myrskyisää aikaa. Nuori ei tällöin välttämättä näe itselleen mahdollisuutta tulevaisuuteen, etenkin onnelliseen sellaiseen.

Seksuaalivalistustunnit koettiin pääosin epämiellyttävinä ja turhauttavina. Nuoret eivät pystyneet samaistumaan käsiteltävään aiheeseen tai he kokivat itsensä tunnilla näkymättömiksi.

”Peruskoulussa ja lukiossa en yhtään tykännyt seksuaalivalistustunneista, koska asia tuntui sekä epämiellyttävältä että itselle turhalta.”

Koulujen seksuaalivalistustunnit koettiin olevan suunnattu ainoastaan valtaväestölle. Seksuaalivähemmistöjä ei seksuaalivalistustuntien aikana mainittu välttämättä kertaakaan tai niiden käsittely hoidettiin hyvin pikaisesti.

”Koulun seksuaalivalistuksessa seksuaalivähemmistöjä ei mainittu ollenkaan.”

”Koulun seksuaalivalistustunneilla biseksuaalisuus jäi sivulauseisiin.”

Nuoret kokivat tämän epäreiluna ja syrjivänä toimintatapana...

Kirjoituksissa nousi esiin myös se, että nuorten kokemusten perusteella aseksuaalisuutta tulisi myös käsitellä seksuaalikasvatustunneilla.

”Lisäksi aseksuaalisuudesta kertominen muiden suuntausten ohella esimerkiksi koulujen terveyskasvatuksessa olisi valtavan hyödyllistä, ettei kenenkään tarvisi elää näin kauan jatkuvassa itsevihasassa tietämättömyytensä vuoksi.”

Jotkut nuoret mainitsivat koulun seksuaalivalistustunneilla vallitsevan myönteisen ilmapiirin. Toiset nuoret suhtautuivat neutraalisti seksuaalivähemmistöihin, ihminen nähtiin ihmisenä eikä niinkään vähemmistöedustajana.

”Koulussakin kun ollaan luokan kanssa esimerkiks terveystiedon tunnilla seksuaalivähemmistöistä puhuttu niin kyllä ne ”kovimmatkin heterojätkät” on selkeesti sitä mieltä ettei homoissa oo mitään vikaa! Suurin osa ainakin mun ikäistä ihmisistä ajattelee että ”antaa kaikkien kukkien kukkia vaan”, lukuunottamatta muutamaa poikkeusta.”

6.3 Keskustelu oppitunnilla

Pajun (2011) mukaan koulun arki jakautuu epäviralliseen ja viralliseen kouluun. Viralliseen kouluun kuuluu opetussuunnitelma, opetus ja kaikki se, mitä näiden mukaan koulussa tulisi tapahtua. Epäviralliseen kouluun taas kuuluu välitunnit ja tunneilla tapahtuva oheistoiminta. (Paju 2011, 18-22.) Oppituntien sisällä tapahtuva keskustelu voidaan siis jakaa epäviralliseen ja viralliseen kouluun. Oppitunneilla käytävä opetuksen ulkopuolinen keskustelu kuuluu epävi-

ralliseen kouluun. Nuoret, jotka omissa kirjoituksissaan toivat esiin epävirallisessa koulussa käytävän keskustelun, toivat sen esiin melko pettyneeseen sävyyn.

Eräs nuorista kuvaili oppitunnin alussa käytävää keskustelua näin:

*"Musta meidän pitäisi jättää tää homoaihe nyt, joku voi vielä loukkaantua,"
Opettaja yrittää, homoa ja lesboa kuuluu silti jokaisen suusta, kaikkia ihmetyttää
jokin. "En mä ainakaan loukkaannu", naurahdan, istun eturivissä. "No et sinä,
mä tarkoitin et joku homoseksuaali," opettaja selventää, niin tietenkkin.*

Yleisesti nuorten kirjoituksissa tuli esiin se, että "homotteluun" on vaikea puuttua, koska se on nuorten kielessä arkipäivää. Toisaalta nuoret nostivat esiin sen, että kaikkeen kiusaamiseen tulisi puuttua, eikä keskiössä tulisi olla seksuaalisuus. Kuitenkin opettajat sortuvat tähän itse kuin huomaamattaan, etenkin epäviralliseen kouluun sisältyvässä keskustelussa.

Nuoret nostivat esiin myös sen miten opettajat puuttuvat/keskeyttävät epäviralliseen kouluun kuuluvan keskustelun siinä vaiheessa kun he ehkä itse aiheesta kiusaantuvat.

*"..."Mä tykkään tytöistä," muistutan, naurahdan. "Aa niin joo, onks sulla -
"Tällaisia henkilökohtaisia juttuja ei kannata tarvitse puhua tunnilla" opettaja
ilmoittaa, ja laittaa lehensä syrjään."*

Viralliseen kouluun lukeutuva keskustelu oppitunneilla näyttäytyi nuorten kirjoituksissa moni vivahteikkaana. Eräs nuori kuvasi englannin tunnilla käytyä keskustelua näin:

"What are your dreams?" kysyy opettaja englannin tunnilla, mitä unelmia meillä on "Mä haluan vaimon, ja pari lasta, ja valkoisen omakotitalon," kerron, luokka ei reagoi mitenkään. "Aika hauska, ei kovin moni sun ikäisistä enää haaveile miehestä ja lapsista, vaan aina on se ura ekana mielessä," opettaja puhelee leveästi hymyillen. "Mutta kun en mäkään," yritän sanoa, siirrytään seuraavaan aiheeseen.

Nuoret kokivatkin opetuksen ja oppitunneilla käytävän keskustelun pääosin hyvin heteronormatiivisena. Opettajan antamalla pienelläkin tuella saattoi olla merkittävä vaikutus nuorten elämään. Toisaalta jos opettaja suhtautui nuoreen välinpitämättömästi tai surkuttelen saattoi se vaikuttaa nuoreen vahingollisesti.

"Terveystiedon tunti, sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen. Ensin puhutaan vähän transseksuaaleista ja sukupuolen vaihtamisesta, niin ja meistä normaaleista ihmisistä. Kun opettaja on mahduttanut muutamaan lauseeseen epäkorrekteimmat termsä, siirrytään tunnin pääaiheeseen. "Tää aihe on aika paljon ollukin tapetilla nyt lähiaikoina, eli homoseksualismi. Kuuluuko teidän kenenkään lähipiiriin homoseksuaalia?" opettaja kysyy vakavana. Minä naurahdan, vieressäni istuva naurahtaa. Joku osoittaa minuun, joku toinenkin, kolmas. "Tämä ei ole hauska juttu tämä homottelu ja lesbottelu, se on loukkaavaa ja lapsellista," opettaja ilmoittaa, puren huulta. "Ei kun, mä oon oikeasti," yritän sopertaa. "Ai, en mä yhtään ajatellut, sä kun olet niin nätti tyttö," opettaja sanoo surua äänessään."

Eräs nuori kuvaili terveystiedon tunnilla käytävää viralliseen kouluun liittyvää keskustelua seuraavasti:

"Lukion aikana meillä oli yksi tunti terveystietoa, jossa puhuttiin seksuaalivähemmistöistä. Opettaja halusi vaikuttaa ennakkoluulottomalta mitä ehkä oli, ja puhui "transvekkuleista" ja "hinttipareista". Hän kysyi aidosti meiltä oppilailta, miltä meistä tuntui tällaiset asiat. Hän kertoi oman kasvamisensa vaikeudesta, ja kertoi oivaltaneensa: "onneksi mä en ole homo", kertoakseen että joku voi tulla pitkän prosessin jälkeen siihen tulokseen että on homo."

Nuoret korostivat teksteissään sitä, miten opettajalla, joka puhui monipuolisesti seksuaalisuudesta saattoi olla suuri merkitys. Nuoret kuitenkin toivat esiin sen, että liika yrittäminen ei kannata. Vaikka yllä olevan opettajan tarkoitus oli hyvä ei se kuitenkaan asettanut nuoria yhdenvertaiseen asemaan. Enemmänkin opettajan puheenvuoro osoitti nuoren mielestä sen, että seksuaalivähemmistöihin kuuluvien tavallinen nuoruus on mahdotonta.

6.4 Opettaminen ja opettaja

Koulun seksuaalikasvatuksen nuoret kokivat pääosin hyvin normatiivisena ja opetus koettiin olevan suunnattu ainoastaan heteroille. Sekä seksuaalisuuden että sukupuolen moninaisuuden käsittelemistä koulun opetuksessa pidettiin olemattomana. Eräs tutkittava kuvasi asiaa seuraavasti:

”Kaikki ymmärrys elämän mahdollisuuksista, kaikki olemisen mallit tulevat ympäriltä: kavereilta, aikuisilta, koulun oppisisällöistä, mediasta. Olen ajatellut, että jos jo silloin yläasteikäisenä olisi näyttäytynyt muitakin mahdollisuuksia kuin se, että kaikista tytöistä kasvaa naisia, on kasvettava, olisi nuoruusikäni ollut noin sata kertaa helpompi.”

Nuorien kirjoituksissa tuli esiin, että koulujen seksuaalikasvatus painottui seksuaalisen vetovoiman tuntemuksiin joko miestä tai naista kohtaan sekä heteroiden väliseen seksiin. Emotionaalisesta vetovoimasta ei juuri puhuttu eikä aseksuaalisuutta käsitelty lainkaan.

”Tahdon auttaa muita aseksuaaleja, koska itsellä on ollut niin huonoja kokemuksia esimerkiksi peruskoulusta.”

”Elämäni olisi ollut huomattavasti helpompaa, jos koulussa olisi opetettu aseksuaalisuudesta. Täytyy muistaa, että tietämättömyys aseksuaalisuudesta vaikuttaa aseksuaalien lisäksi ei-aseksuaalisiin ihmisiin.”

Kirjoituksissa pohdittiin myös sitä, miten iän tulisi vaikuttaa sekä opetettavaan sisältöön että opetustyyliin. Moni nuori korosti kuitenkin sitä, että missään vaiheessa lapsen tai nuoren tunteita ei saisi vähätellä tai puhua niistä niin sanottuna ohimenevänä ilmiönä.

”Ihmisethän jaetaan usein lapsiin, nuoriin ja aikuisiin. Ikää voitaisiin käyttää jonkinlaisena jakokeinona, koska usein eri ikäisillä on hyvin erilainen tilanne seksuaalisuuden suhteen. Lapset voivat olla ihastuneita omiin vanhempiinsa tai

julkisuuden henkilöön, nuoret voivat jo olla ihastuneita omaan luokkakaveriin ja aikuisilla usein on suhteita, jotka sisältävät seksuaalista kanssakäymistä.”

”Kerroin biseksuaalisuudesta parhaalle tyttökaverilleni sekä opettajallemme – hän oli minulle läheinen ihminen. Opettajani sanoi sen olevan ohimenevää. Minä en tahtonut niin. ”

”Ala-asteen aikainen opettajani sanoi kerran oppituntia pitäessään että homoseksuaalisuus on erittäin valitettava ja ikävä sairaus... kuinka erilainen historiani olisikaan voinut olla, jos olisinkin saanut tämän ikioanhan partiojäärän sijasta opettajakseni rinnakkaisluokan avarakatseisen naisopettajan.”

Tutkimukseen osallistuneilla nuorilla oli sekä positiivisia että negatiivisia kokemuksia opettajan arvoista, toiminnasta sekä sanomisista. Nuoret olivat kokeneet sekä heteronormatiivisen opetuksen että sukupuolinormien mukaisen kasvatuksen kielteisenä.

”Monet aikuiset ehkä vilpittömästi kuvittelevat, että heidän tehtävänsä kasvattajina on kasvattaa tytöistä naisia ja pojista miehiä.”

”Monet kasvattajat kuvittelevat, että heidän tehtävänsä on kasvattaa nuorista sukupuolinormien mukaisia – sehän on aikuisuuteen kasvattamista!”

Nuoret mainitsivat teksteissään myös sen, miten monissa tilanteissa heidät asetettiin syyllisen asemaan vain heidän seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen ilmaisun vuoksi. Yksi nuorista kuvasi aihetta näin:

”Koulun aikuiset voi olla täysin sokeita sille, että kyse on kiusaamisesta sukupuolen ilmaisun vuoksi. Tiedän ihmisiä, joille opettaja tai rehtori on selittänyt, että ”kun sinä nyt vain olet niin omituinen, niin on ymmärrettävää, että muut eivät oikein osaa olla tekemisissä sinun kanssasi.”

Oma seksuaalinen suuntautuminen saatettiin kokea häpeänä tai pelon aiheena. Seksuaalisen suuntautumisen julkituominen saatettiin kokea myös koulu-menestymiseen vaikuttavana tekijänä.

”En halunnut koulussa opettajan tietävän, että seurustelimme. Pelkäsin, että homona saisin huonompia numeroita kuin heterona.”

Kokemukset opettajasta ei nuorten teksteissä olleet ainoastaan negatiivisia. Osa nuorista koki opettajan vaikuttaneen heidän nuoruuteensa hyvin merkittävästi. Opettajan avarakatseisuutta ja laaja-alaisen näkemyksen omaavaa opettajaa pidettiin myönteisesti vaikuttavana asiana sateenkaarinuoruudessa.

”Viidennen ja kuudennen luokan opettajani ei vältellyt seksuaalikasvatuksessa homoseksuaalisuudesta puhumista ja katsoimme elokuvan Fucking Åmal... Muun muassa näiden kokemusten kautta opin ymmärtämään, että homoseksuaalisuutta on olemassa, eikä siinä ole mitään epänormaalialia.”

”Ainoa kerta, jonka muistan, oli biologian tunnilla, kun joku oppilas heitti jotain herjaa homoista. Rempseä biologianopettajanainen totesi jotain homoja puolustavaa, mikä teki minuun suuren vaikutuksen.”

”Kouluni opettajista minulla on positiivisia muistoja: esim. 8:lla luokalla pidin uskonnontunnilla esitelmän homoudesta erään kaverini kanssa ja uskonnonopettaja tilasi meille materiaalia Setalta... Muistan myös, että 7:llä luokalla käsityönopettaja luki meille ääneen Jonas Gardellin En komikers uppväxt-romaanialia.”

Nuorten tekstien mukaan opettajan ei tarvitse omassa puheessaan aktiivisesti korostaa niin sanottua homomyönteisyyttään. Pienetkin teot koettiin positiivisina ja merkittävinä.

”Opettajistakin minulla on positiivinen mielikuva, mutta toisaalta en muista, että opettajat olisivat aktiivisesti tuoneet homoja keskusteluun tai yrittäneet rikkoa hetero-olettamusta. Lähinnä positiiviset mielikuvat tulevat siitä, että minun ainekirjoitusaktiivisiini homojen puolesta suhtauduttiin positiivisesti.”

7 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten ajatuksia koulun seksuaalikasvatuksesta sekä sitä millaiseksi he kokevat opettajan roolin sateenkaarinuoruudessa. Jätin kansainväliset tutkimustulokset tietoisesti pois tutkimuksestani, sillä koen suomalaisen koulun olevan edelleen hyvin erilainen esimerkiksi verrattuna amerikkalaiseen kouluun. Koska aikaisemmissa kotimaisissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvissa tutkimuksissa (ks. esim. Lehtonen 1995, 2003) koulun on todettu olevan hyvin heteronormatiivinen, halusin selvittää kokevatko sateenkaarinuoret sen yhä sellaisena, etenkin seksuaalikasvatukseen liittyvissä hetkissä. Huomion halusin kiinnittää erityisesti, opettajan ja oppilaan väliseen keskusteluun. Seksuaalisuutta itsessään on tutkittu runsaasti (ks. esim. Cacciatore, 2007 ja Bildjuschkin, 2000), mutta aiheen tarkastelu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kannalta tutkimuksissa on melko vähäistä. Tämä loi oman haasteensa omalle tutkimukselleni.

Tutkimukseen osallistuneet nuoret kokivat koulun edelleen hyvin heteronormatiiviseksi kasvuympäristöksi. Nuoret kaipasivat kouluun lisää sekä avoimuutta että ymmärrystä. Nuorten kirjoituksissa nousi selkeästi esiin myös se, miten moninaisuus koskee kaikkia ei vain seksuaalivähemmistöjen edustajia. Nuoret pitivät myös kaikenlaista erilaisuutta hyvänä asiana ja toisaalta taas suvaitsevaisuutta vähimmäistasona. He toivoivat myös kaikkien aikuisten muistavan, että kaikki ovat ennen kaikkea yksilöitä.

Nuorten ajatukset koulun seksuaalikasvatuksesta olivat hyvin yhdenmuukaisia. Nuoret kokivat pääsääntöisesti seksuaalikasvatuksen olevan suunnattu ainoastaan heteroille ja näin ollen ne koettiin hyvin turhiksi. Lehtonen (2003) toteaaakin, että heteroseksuaaliset suhteet esitetään usein esimerkiksi seksuaalikasvatuksessa itsestään selvinä, luonnonlakeihin pohjautuvina ja luonnollisina. (Lehtonen 2003, 237.) Moni nuori korosti omissa teksteissään sitä, miten normikriittinen lähestymistapa auttaisi kaikki nuoria. Heidän mielestään nuoren tasapainoista kasvua vahingoittaa ja horjuttaa pahoin ihastumisesta tai seksuaali-

sista kokeiluista puhuminen ohimenevänä vaiheena. Joukkoon mahtui kourallinen myös nuoria, joiden mielestä koulun seksuaalivalistustunneilla vallitsi myönteinen ja turvallinen ilmapiiri.

Oppitunneilla käytävän keskustelun jaoin Pajun (2011) mukaan viralliseen ja epäviralliseen kouluun. Epäviralliseen kouluun kuului kaikki keskustelu varsinaisen opetuksen ulkopuolella. Monien nuorten kirjoitukset oli kirjoitettu melko pettyneeseen sävyyn. Nuorilla saattoi olla tunne siitä, että opettajat katkaisivat oppilaiden keskustelun siinä vaiheessa, kun se heidän mielestään kävi liian kiusalliseksi. Viralliseen kouluun liittyvä keskustelu näyttäytyi nuorten kirjoituksissa hyvin monenlaisena. Opettajat ehkä halusivat vaikuttaa ennakkoluulottomilta, siinä kuitenkin onnistumatta. Nämä kertomukset viralliseen kouluun liittyvistä keskusteluista osoitti hyvin vahvasti sen, miten seksuaalivähemmistöihin kuuluvien tavallinen nuoruus on hyvin mahdotonta.

Koulun seksuaalikasvatuksen nuoret kokivat olevan suunnattu ainoastaan heteroille. Sekä seksuaalisesta vetovoimasta että seksistä puhuttiin ainoastaan naisen ja miehen välisenä asiana. Lehtosenkin (2003) mukaan sukupuolet asetetaan toisilleen vastakkaisiksi ja toisiaan täydentäviksi. (Lehtonen 2003, 240.) Nuorten mukaan emotionaalista vetovoimasta ei seksuaalikasvatuksessa juurikaan puhuttu. Tämän nuoret kokivat hyvin negatiivisena. Monet nuoret pohivat, miten paljon helpompaa heidän nuoruutensa ja kasvunsa olisi ollut, jos koulussa olisi edes sivulauseessa kerrottu esimerkiksi aseksuaalisuudesta. Opettajan tulisikin tuntea myös se maailma, jossa oppilaat elävät. (Moilanen 2001, 64.) Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että opettajalla tulisi olla tietoa seksuaalisuuden moninaisuudesta. Nuorten kokemukset opettajasta olivat sekä positiivisia että negatiivisia. Osa nuorista kertoi, miten suuren merkityksen opettajan pienikin tuki toi heidän nuoruuteensa ja loi usko tulevaisuuteen. Toisaalta taas opettajan vähättely tai huomiotta jättäminen vei taas uskoa tulevaisuudelta.

7.1 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Tutkimukseen osallistuneet nuoret kokivat koulun edelleen hyvin heteronormatiivisena ja toivoivat kouluihin enemmän normikriittistä lähestymistapaa. Tästä syystä koin tarpeelliseksi perehtyä syksyllä voimaan tulevaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin tutkimustuloksien valossa.

Vuoden 2014 perusteissa todetaan jokaisen oppilaan olevan ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 15.) Tutkimukseen osallistuneista nuorista hyvin harva on tällaisen kokemuksen saanut oman perusopetuksensa aikana. Nuoret toivoivat sitä, että jokainen ihminen kohdattaisiin yksilönä ja annettaisiin hänelle itselle oikeus määritellä itsensä tai olla määrittelemättä. Perusteissa nostetaan esiin myös se miten oppiessaan oppilas rakentaa identiteettiään, ihmiskäsitystään, maailmankuvaansa ja -katsomustaan sekä paikkaansa maailmassa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 15) Tutkimuksiin osallistuneista sateenkaarinuorista hyvin harva on saanut rakennettua itselleen myönteistä identiteettiä. Monet nuoret mainitsivat miten ei koskaan koulussa ollut avoimesti oma itsensä. Tähän vaikutti osaltaan koulun vaikenemisenkulttuuri, osaltaan pelko ja osaltaan opettajien välinpitämättömyys. Mielestäni koulun henkilökunnan tulisi kohdata jokainen oppilas ennen kaikkea yksilönä. Moninaisuus tulisi nähdä koskevan jokaista ja yksilöiden erilaisuus tulisi nähdä sekä hyvänä asiana että voimavarana.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 on oma lukunsa yhdenvertaisuudesta ja tasa-arvosta. Oppivan yhteisön tulisi edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Jokainen tulee kohdata ja kohdella samanarvoisena riippumatta mistään henkilöön liittyvästä tekijästä. Perusteissa huomautetaan myös siitä, että samanarvoisuus ei ole samanlaisuutta (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 28.) Hyvin harva tutkimukseen osallistuneista nuorista on kokenut oman kouluaikinsa tällaisena. Monet nuoret olivat kuulleet olevansa erilainen ja esimerkiksi kiusatuksi joutumisen johtuvan hänen erilaisuudestaan Nuorten kirjoituksista nousi esille se, miten erilaisuus täytyisi saada pois kouluista ja sen sijasta jokainen oppilas tulisi kohdata yksilönä.

Merkille pantavaa on se, että perusteissa on maininta siitä miten peruskouluaikana oppilaiden käsitys omasta sukupuoli-identiteetistä ja seksuaalisuudesta kehittyy. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 28.) Nuoret kertoivat siitä miten heidän arkensa on hyvin samanlaista kuin muillakin nuorilla. Toisaalta seksuaalisuus vaikuttaa hyvin vahvasti nuoren kasvuun ja kehitykseen. Tätä seksuaalisuutta ei myöskään voi erottaa itsestään. Tällöin sateenkaarinuorten tavallisuus on mahdotonta. Osa tutkimuksiin osallistuneista nuorista haaveili naimisiin menosta ja lapsista. Nuori ei kuitenkaan voi nähdä itselleen tulevaisuutta, jos koulun seksuaalikasvatuksessa tunteista samaa sukupuolta kohtaan puhutaan nuoruuteen kuuluvina ohimenevinä tunteina. Tämän vuoksi on mielestäni merkittävää, että vuoden 2014 perusteisiin on kirjattu, että opetus on lähestymistavaltaan sukupuolitietoista. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 28.) Tämä sukupuolitietoinen opetus tarkoittaa herkkyyttä tunnistaa sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita. Opetuksen käytännöt eivät siis uusina tyttöjen ja poikien jakoa erillisiin ryhmiin. Sukupuolitietoisuus tarkoittaa herkkyyttä tunnistaa yksilöllisyys ja persoonallisuus tasapuolisesti jokaisessa oppijassa. (Opetushallitus 2016.)

On hienoa, että yhdenvertaistavia elementtejä on saatu valtakunnalliseen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. Valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa on kuitenkin se riski, että siellä esiin tulevat asiat eivät välttämättä siirry kunnan opetussuunnitelman kautta luokkahuoneisiin. Mielenkiintoista onkin nähdä miten kyseessä olevat asiat tulevat näkyviin kuntien opetussuunnitelmiin. Opettajien tulisi mielestäni tiedostaa se, että nykyisin nuoret eivät enää samassa mittakaavassa pelkää tuoda esiin omaa seksuaalisuuttaan kuin ennen. Sateenkaarinuori ei myöskään yhtä vahvasti toivo olevansa hetero vaan oma itseänsä juuri sellaisena kuin on. Opetushenkilökunnan tulisikin mielestäni käydä tällä hetkellä aktiivista keskustelua omista arvoistaan ja etiikastaan. Koulu on kuitenkin se paikka, jossa lapsiin ja nuoriin ja heidän asenteisiinsa voidaan vaikuttaa.

7.2 Jatkotutkimus

Tämän tutkimuksen pohjalta jäin miettimään antaako tämän hetkinen opettajankoulutus tuleville opettajille välineitä kohdata ihmisten moninaisuus myös seksuaalisissa asioissa. Onko opettajilla ja muulla koulun henkilökunnalla tarpeeksi tietotaitoa kohdata seksuaalivähemmistöön kuuluva nuori?

Tutkimukseni johtopäätöksenä totean, että nykypäivän koulu ei ole kaikkien koulu. Vaikka seksuaalivähemmistöjen näkymättömyys ja nuorten pelko tuoda esiin omaa seksuaalisuttaan on vähentynyt, on kouluissa edelleen vallalla vaikenemisenkulttuuri. Tutkimukseni perustui nuorten omiin kertomuksiin heidän sateenkaarinuoruudestaan. Näin ollen opettajien kokemukset seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten opetuksesta ei ollut tutkimukseni kohteena. Tutkimustuloksia analysoidessani pohdin, miten vahvasti opettajan työ liittyy hänen omaan persoonaansa. Jokaisella opettajalla on omat käsityksensä seksuaalisuudesta, oppimisesta, opettamisesta ja näiden yhdistelmästä. Mielenkiintoista jatkossa olisikin tutkia minkälaisia ajatuksia opettajilla on yleensä seksuaalikasvatuksesta ja sen merkityksestä. Sekä sitä miten opettajat kokevat oman koulutuksensa heitä tukevan ja valmistavan yhdenvertaiseen seksuaalikasvatukseen. Tämän ajatukseni pohjaan Kosusen (2006) näkemykseen, jonka mukaan seksuaaliasiat ovat kuitenkin vain vähäisessä määrin esillä luokanopettajien ja aineopettajien koulutuksessa.

LÄHTEET

- Aho, T. 2015. Nuoren yhdenvertainen kohtaaminen seksuaalikasvatuksessa. Teoksessa E. Korteniemi-Poikela & R. Cacciatore. (toim.) Seksuaalisuuden portaat. Helsinki: Opetushallitus.
- Alanko, Katarina. 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Nuorisotutkimusverkosto & Seta. Helsinki: Unigrafia.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>
 Luettu 29.11.2015.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Apter, D., Väisälä, L., Kaimola, K. & Ansamaa, O. 2006. Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim.
- Bildjuschkin, K., Malmberg, A., Patrakka, I. & Vanninen, E. 2000. Kerro meille seksistä : nuoren seksuaalikasvatus. Helsinki: Tammi.
- Cacciatore, R. 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin: eväitä tyttönä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Helsinki: WSOY.
- Coleman, E. 1985. Developmental Stages of the Coming Out Process. Teoksessa John C. Gonsiorek (toim.): A Guide to Psychotherapy with Gay and Lesbian Clients. New York: Harrington Park Press.
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. 2000. Handbook of qualitative research. (2nd ed. painos) Thousand Oaks (CA): Sage.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, M., Sivenius, K., Foucault, M., Foucault, M. & Foucault, M. 2010. Seksuaalisuuden historia. (2. uud. laitos. painos) Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Greenberg, J., Bruess, C. & Haffner, D. 2004. Exploring the dimensions of human sexuality. Fifth Edition. Burlington: Jones and Bartlett Publishers.
<https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=hm3aTuANFroC&oi=fnd&pg=PR1&dq=Exploring+the+dimensions+of+human+sexuality&ots=9K1X8y1vmM&sig=siAfwqgN2rJ6EYOwH8Lpa519DEs#v=onepage&q=Exploring%20the%20dimensions%20of%20human%20sexuality&f=false> Luettu 29.11.2015.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Huotari, K., Törmä, S. & Tuokkola, K. 2011. Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla. Erityistarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa. Sisäasiainministeriön julkaisut 11/2011. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
<https://www.intermin.fi/julkaisu/112011?docID=24893> Luettu 16.10.2015.
- Järvinen, P., & Järvinen, A. 2004. Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpa-jan kirja.
- Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M. & Kajander, V. 2015. Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas su-kupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Tampere: Juvenes Print- Suomen Yliopistopaino Oy.
http://www.oph.fi/download/173318_tasa_arvotyö_on_taitolaji.pdf Lu-ettu 13.12.2015.
- Kankkunen, P., Harinen, P., Nivala, E. & Tapio, M. 2010. Kuka ei kuulu jouk-koon? Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisut 36/2010. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
<https://www.intermin.fi/julkaisu/362010?docID=24923> Luettu 16.10.2015.
- Kakkuri-Knuutila, M., & Heinlahti, K., 2006. Mitä on tutkimus? : argumentaa-tio ja tieteenfilosofia. Helsinki: Gaudeamus.
- Kinnunen, S. 2001. Tytöt, pojat ja seksi : kuinka tuen lapsen seksuaalista kasvua. Helsinki: Kirjapaja.
- Korteniemi-Poikela, E., Cacciatore, R., & Konttinen, H., 2015. Seksuaalisuuden portaat. Helsinki: Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat / Opetushallitus.
- Kosunen, E. 2006. Seksuaaliterveyden edistäminen Suomessa : muistio seksuaa-li- ja lisääntymisterveyden edistämisen toimintaohjelmaa laativaa työryh-mää varten. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskes-kus. Työpapereita/Stakes.
- Lappalainen, P. 1996. Seksuaalisuus. Teoksessa A. Koivunen & M. Liljeström. (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vas-tapaino.
- Lehtonen, J. 1995. Seksuaalivähemmistöt koulussa. Helsinki: Seksuaalinen tasa-vertaisuus SETA. Seta-julkaisut.
- Lehtonen, J. 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana hete-ronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Nuoriso-tutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 31. Helsinki: Ylipis-

topaino.

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/lehtonen/seksuaal.pdf>

Luettu 16.10.2015.

Liinamo, A. 2005. Suomalaisnuorten seksuaalikasvatus ja seksuaaliterveystiedot oppilaan ja koulun näkökulmasta : arviointia terveyden edistämisen viitekehyksessä. Jyväskylän yliopisto.

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp.

Moilanen, P. 2001. Tieteellistä tietoa vai käytännöllistä viisautta? Teoksessa Kari, J., Moilanen, P. & Räihä, P. (toim.) Opettajan taipaleella. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.

Mustola, K. 2007. Sateenkaari-Suomi : seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Helsinki: Like.

Myllyniemi, S. 2014. Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014.

https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2015/03/Nuorisobarometri_2014_web.pdf

Luettu 12.12.2015.

Nummelin, R. 1997. Seksuaalikasvatusmateriaalit : millaista seksuaalisuutta nuorille? Helsinki: Stakes. Raportteja / Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Opetusalan ammattijärjestö 2016. Opettajan ammattietiikka ja eettiset periaatteet.

<http://www.oaj.fi/cs/oaj/opettajan%20ammattietiikka%20ja%20eettiset%20periaatteet?resolvetemplatefordevice=true> Luettu 5.1.2016.

Opetushallitus 2016. Sukupuolittietoinen opetus ja ohjaus - mitä se on?

http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/toiminnallinen_tasa_arvosuunnittelu_oppilaitoksissa/sukupuolittietoinen_opetus Luettu 16.1.2016.

Paju, P. 2011. Koulua on käytävä. Etnografinen tutkimus koululuokasta sosiaalisena tilana. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 115. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1985. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. Helsinki: Opetushallitus.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Vammala: Opetushallitus.

http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf Luettu 23.11.2015.

- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Tampere: Opetushallitus.
http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf Luettu 5.1.2016.
- Sateenkaariperheet ry. 2015. Sateenkaariperheet ry:n www-sivut.
<http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=65> Luettu 15.10.2015.
- Seta. 2015. Hlbtqiq-sanasto. <http://seta.fi/hlbtqiq/> Luettu 29.11.2015.
- SIECUS (Sexuality Information and Education Council of the United States).
Guidelines for Comprehensive Sexuality Education. Kindergarten through
12th grade. 3rd edition. SIECUS, 2004. www.siecus.org Luettu 28.11.2015.
- Syrjälä, L. 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Taavetti, R. 2015. Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä – kuriton ja tavallinen sa-
teenkaarinuoruus.
http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaari_nuori Luettu 15.10.2015.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Hyvinvoinnin laitos 2015. Seksuaali- ja lisääntymisterveys.
<https://www.thl.fi/fi/web/seksuaali-ja-lisaantymisterveys/seksuaalinen-hyvinvointi/seksuaalisuus> Luettu
29.11.2015.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. (5. uud.
p. painos) Helsinki: Tammi.
- Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J. & Hentilä, J. 2011. Saanko olla totta? :
sukupuolisen moninaisuuden kohtaaminen. Helsinki: Gaudeamus.
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.
- Virtanen, J. 2002. Kliininen seksologia. Helsinki: WSOY.
- Väestöliitto 2016. Seksuaaliopetus.
<http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/tietoa-seksuaalisuudesta/ammattilaiset/tietopankki/seksuaalikasvatus/seksuaaliopetus/> Luettu
15.1.2016.
- Väestöliitto 2015. Tietoa seksuaalisuudesta.
<http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/tietoa-seksuaalisuudesta/> Luettu
29.11.2015.
- WHO 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Suuntaviivat poliittisille
päättäjille, opetus- ja terveydenhoitoalan viranomaisille ja asiantuntijoille.
Helsinki: Valopaino Oy.

LIITTEET

Liite 1 Sateenkaarinuoruuteen liittyvä käsitteistö

Hlbtq Kirjainlyhenne sisältää alkukirjaimet sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista ryhmistä (homot, lesbot, bit, transihmiset, intersukupuoliset, queerit).

Homoseksuaalinen Henkilö, joka tuntee emotionaalista, eroottista ja/tai seksuaalista vetoa samaa sukupuolta kohtaan. Tällä voidaan viitata sekä miehiin että naisiin.

Biseksuaalinen Henkilö, joka tuntee emotionaalista, eroottista ja/tai seksuaalista vetoa sekä miehiä että naisia kohtaan, tai ei koe sukupuolta merkityksellisenä asiana.

Transihminen Yleiskäsite, jolla usein kuvataan kaikkia, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu eroaa siitä sukupuolesta, johon heidät syntymähetkellä määriteltiin. Transihmisiin kuuluvat transvestiitit, transgenderit ja transsukupuoliset.

Transvestiitti Mies tai nainen, joka voi eläytyä kumpaankin sukupuoleen. Hänellä on tarve ilmentää sekä miehistä että naisista puolta itsestään esimerkiksi pukeutumalla. Monelle on tärkeää, että hänet kohdataan siinä sukupuolella, jota hän kulloinkin ilmentää.

Transsukupuoli Henkilö ei identifioitu heille syntymässä määritelyyn sukupuoleen.

Transgender Henkilö, joka ei selkeästi identifioitu kumpaakaan sukupuoleen. Hän saattaa sijoittaa sukupuoli-identiteettinsä mieheyden ja naiseuden välimaastoon.

Cis-sukupuolinen ihminen on transihmisen vastakohta. Mies tai nainen, joka ilmaisee sukupuoltaan pääosin omalle synnynnäiselle sukupuolelleen ominaisesti. Suurin osa kaikista ihmisistä on cis-sukupuolisia.

Intersukupuolinen henkilö Synnynnäinen tila, jossa ihmisen sukupuolta määrittelevät fyysiset tekijät tai ominaisuudet eivät ole yksiselitteisesti

miehen tai naisen. Intersukupuolisten henkilöiden sukupuoli-identiteetti kehittyy kasvuiässä kuten muillakin lapsilla.

Queer on poliittinen ja usein akateeminen näkökulma sukupuoli-identiteettiin. Tunnusomaista on sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvien yhteiskunnallisten normien kyseenalaistaminen. Yleensä henkilö, jolla on queer-identiteetti ei halua käyttää itsensä kuvaamiseen yhteiskunnassa vallitsevia luokituksia, joita hän pitää ahtaina.

Panseksuaalinen Henkilö, joka ei halua määritellä seksuaalista suuntautumistaan koskemaan vain joitain sukupuolia. Hän ei ylipäätään koe sukupuolta olennaiseksi seksuaalisen tai emotionaalisen kiinnostuksen määrittäjäksi.

Aseksuaalinen Henkilö, jolla ei ole seksuaalista kiinnostusta tai halua. Aseksuaalinen ihminen voi kokea emotionaalista vetovoimaa mihin sukupuoleen tahansa ja näin olla esimerkiksi hetero, homo, lesbo tai bi.

Liite 2 Kokonaisvaltaisen seksuaalikasvatuksen periaatteet

Kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta tulisi toteuttaa seuraavien periaatteiden mukaisesti:

1. Seksuaalikasvatuksen tulee alkaa syntymästä ja sen tulee olla ikään nähden sopivaa. Tässä tulee kuitenkin ottaa huomioon yksilön kehitystaso ja käsityskyky.
2. Seksuaalikasvatus tulee mukauttaa kulttuurin, sosiaalisten tekijöiden ja sukupuolen mukaan.
3. Seksuaalikasvatus tulee perustua ihmisoikeuksiin sekä kokonaisvaltaiseen käsitykseen hyvinvoinnista.
4. Seksuaalikasvatus tulee perustua sukupuolten tasa-arvoon, itsemääräämisoikeuteen ja erilaisuuden hyväksymiseen.
5. Seksuaalikasvatus nähdään keinona kehittää yhteiskuntaa oikeudenmukaiseen ja myötätuntoiseen suuntaan sekä yksilön että yhteiskunnan kautta.
6. Seksuaalikasvatus tulee perustua tieteellisesti paikkansapitävään tietoon.

(WHO 2010, 28.)

Liite 3 Kokonaisvaltaisella seksuaalikasvatuksella tavoiteltavat tulokset

Kokonaisvaltaisella seksuaalikasvatuksella tulee tavoitella seuraavanlaisia tuloksia.

1. Sellaisen sosiaalisen ilmapiirin edistäminen, jossa seksuaalisuuteen, eri elämäntyyliin, asenteisiin ja arvoihin suhtaudutaan suvaitsevaisesti, avoimesti ja kunnioittavasti.
2. Sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolien tiedostaminen, seksuaalisen moninaisuuden ja sukupuolten erojen kunnioittaminen.
3. Mahdollisuus toimia vastuullisesti sekä itseään että kumppaniaan kohtaan. Mahdollisuus tehdä päätöksiä perustuen tietoon ja asioiden ymmärtämiseen.
4. Nuorilla löytyy seksuaalisuuteen liittyvää tietoa sekä ihmiskehosta, sen kehittymisestä ja toiminnoista.
5. Lapsen ja nuoret voivat muodostaa omat sukupuoliroolinsa sekä seksuaali-identiteettinsä. He saavat kehittyä seksuaalisina olentoina.
6. Lapset ja nuoret saavat asianmukaista tietoa seksuaalisuuteen liittyvistä asioista.
7. Lapset ja nuoret saavat tarvittavat taidot käsitellä parisuhteen ja seksuaalisuuden kaikkia näkökohtia.
8. Lapset ja nuoret saavat tietoa neuvonta- ja terveydenhuoltopalveluista. Etenkin, jos heillä on seksuaalisuuteen liittyviä ongelmia tai kysymyksiä.
9. Seksuaalisuuden ja eri normien ja arvojen pohtiminen ihmisoikeuksien näkökulmasta, jotta oma kriittinen suhtautumistapa harjaantuisi.
10. Kyky muodostaa tasa-arvoisia suhteita sekä seksisuhteita, joissa vallitsee kunnioitus ja ymmärrys.
11. Kyky puhua seksuaalisuudesta, tunteista ja suhteista sekä omaksua tähän keskusteluun tarvittava kieli.

(WHO 2010, 28.)

Liite 4 Sateenkaarinuorena nyt ja ennen -keruukutsu

Sateenkaarinuorena nyt ja ennen

Keruu 27.1.–30.4.2014

Kerro sateenkaarinuoruudesta Suomessa! Millaista on elää nuorena lesbona, homona, biseksuaalina, transihmisenä, transvestiittina, sukupuolettomana, intersukupuolisena, queer-nuorena, aseksuaalina tai muuten seksuaalisuuden ja sukupuolen normeja haastavana? Entä millaista se oli ennen?

Kerro kokemuksesi tai muistosi elämästä nuorena, joka kuuluu seksuaali- tai sukupuoli vähemmistöön, kokee tai on kokenut epävarmuutta seksuaalisuudestaan tai sukupuolestaan tai on haastanut seksuaalisuutta ja sukupuolta määrittäviä normeja. Kirjoittamalla elämästäsi olet mukana tuottamassa yhä monipuolisempaa kuvaa nuoruudesta Suomessa eri aikoina.

Kirjoitusten pituus ja tyyli ovat vapaat: kirjoitukset voivat olla yhtä hyvin päiväkirjamerkintöjä, muistelmia kuin vaikkapa runoja tai novelleja. Kirjoituksessasi voit käsitellä esimerkiksi seuraavia aiheita:

- **Oma sukupuoli ja seksuaalisuus.** Kerro tilanteista, joissa ensimmäistä kertaa huomasit olevasi kiinnostunut omaa sukupuoltasi olevasta tai aloit pohtia, oletko lesbo, homo, bi tai queer. Kerro tilanteista, jolloin huomasit, ettet sovi sukupuoleen, johon sinut oletettiin kuuluvan tai ettet halua toimia sukupuolellesi asetettujen normien mukaisesti.
- **Vähemmistöt ja enemmistöt.** Ajatteletko kuuluvasi seksuaali- tai sukupuoli vähemmistöön? Onko se oleellinen osa sinua? Miten elämäsi on vaikuttanut se, jos kuulut johonkin muuhun vähemmistöön tai sinulla on jokin vamma tai elämäsi vaikuttava sairaus?
- **Yhdessä ja yksin.** Millaisia ystävyys-, rakkaus- ja seksisuhteita sinulla on tai oli nuoruudessasi? Oletko kokenut yksinäisyyttä? Millaisia toiveita tai haaveita sinulla on tai oli ihmissuhteiden, rakkauden tai seksin osalta?
- **Koulussa ja perheessä.** Miten seksuaalisuutesi ja sukupuolen kokemukseesi on suhtauduttu kotona tai koulussa? Oletko saanut vanhemmilta tukea? Onko seksuaalinen suuntautumisesi tai sukupuolen kokemuksesi rajoittanut valintojasi koulussa tai kenties avannut uusia mahdollisuuksia?
- **Yhteiskunnassa ja harrastuksissa.** Miten seksuaalisuutesi tai sukupuolen kokemukseesi on suhtauduttu töissä, terveydenhuollossa, vapaa-ajalla tai esimerkiksi varusmiespalveluksessa? Miten sinun on otettu vastaan esimerkiksi liikuntaharrastuksissa?
- **Yhteisöissä ja vaikuttamassa.** Millaiset kokemukset ovat lisänneet tai vähentäneet haluasi vaikuttaa lähiyhteisöissäsi tai yhteiskunnassa? Oletko osallistunut esimerkiksi Setan toimintaan?

Keruun järjestävät Nuorisotutkimusseura, Seta ja SKS:n kansanrunousarkisto. Kirjoitusten avulla keräämme arvokasta tietoa erilaisten nuorten kokemuksista ennen ja nyt. Kirjoituksia käytetään myös Nuorisotutkimusseuran ja Setan Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimushankkeen aineistona.

Keruun tulokset julkistetaan 31.5.2014. Vastaajien kesken arvotaan kirjapalkintoja.

Vastausohjeet

Kirjoita suomeksi tai ruotsiksi omalla tyylilläsi. Voit osallistua omalla nimelläsi tai nimimerkillä. Kirjoita vastaukseesi suostumukseksi siihen, että lähettämäsi aineisto arkistoidaan nimelläsi SKS:n arkistoon ja nimettömänä Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon, tai ilmoita, jos haluat vastauksesi arkistoitavan nimimerkillä.

Lähetä kirjoituksesi 30.4.2014 mennessä. Voit vastata internetissä osoitteessa www.finlit.fi/arkistot/keruu/sateenkaarinuori/ tai lähettää vastauksesi sähköpostin liitetiedostona osoitteeseen keruu@finlit.fi, merkitse aihekenttään tunnus "Sateenkaarinuori". Voit myös lähettää vastauksesi postitse osoitteeseen Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, kansanrunousarkisto, PL 259, 00171 Helsinki, merkitse kuoreen tunnus "Sateenkaarinuori".

- SKS:n arkistojen keruuohjeet: www.finlit.fi/kra/keruuohjeet.htm

Lisätietoja:

Tutkija Riikka Taavetti, p. 020 755 2693, riikka.taavetti@nuorisotutkimus.fi

SKS:n kansanrunousarkisto, p. 0201 131 240, keruu@finlit.fi

Liite 5 SKS:n aineiston käyttölupa

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
Kansanrunousarkisto
PL 259, 00171 HELSINKI
puh. 0201 131 231 (vaihde)

AINEISTON KÄYTTÖLUPA
 käsikirjoitukset / äänitteet

Saapumispäivä _____ Käsittelijä: _____
 _____ . 20 _____

HAKIJA	Nimi		Puhelin	
	Yliopisto ja laitos tai vastaavat tiedot		Faksi	
	Osoite		Sähköposti	
	Aineistoa käyttää/käyttävät ☐ käyttöluvan tilaaja ☐ alla mainitut henkilöt			
AINEISTOA KÄYTTÄVÄT HENKILÖT ☐ ks. erillinen liite	Nimi	Osoite	Puhelin	
KÄYTTÖ (täytetään soveltuvin osin)	Käyttötarkoitus ☐ tutkimus ☐ julkaisu * ☐ esitys * ☐ muu: _____ *	Aihe / nimi		
		Julkaisija / esittäjä	Aika	
	* edellyttävät erillisen päätöksen (lomakkeen lopussa)	Lisätietoja käyttötarkoituksesta		
	Käyttötapa ☐ arkiston tiloissa ☐ toimitetaan jäljenne			
AINEISTO JA JÄLJENTEET	Nimi ja tunnistetieto	Määrä	Jäljenteet	Maksu
			☐ paperi ☐ mf ☐ digitaalinen ☐ analoginen	
			☐ paperi ☐ mf ☐ digitaalinen ☐ analoginen	
	Lisätietoja:			
Jäljenteiden toimitustapa ☐ noudetaan ☐ postitse ☐ sähköinen tiedonsiirto (sovitava erikseen)				
Palautus käytön jälkeen ☐ Aineisto palautetaan _____ . 20 _____ mennessä. ☐ Muu menettely:				
HAKIJAN ALLEKIRJOITUS	Vakuutan antamani tiedot oikeiksi. Sitoudun noudattamaan tekijänoikeus- ja henkilötietolakia, sekä muita arkistoaineiston käyttöä koskevia säädöksiä ja ohjeita. Sitoudun siihen, etten käytä saamiini tietoja vahingoittaakseni tai halventaakseni henkilöä, jota tiedot koskevat tai hänen läheisiään, tai sellaisten muiden etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi lait ja asetukset sekä arkiston käyttösaannot on asetettu.			
	Paikka ja aika: _____ Nimen selvennys: _____			
PÄÄTÖS (Kansanrunousarkisto täyttää)	Käyttölupa ☐ myönnetty ☐ ei myönnetty	Lisätietoja		
	Paikka ja aika: _____ Nimen selvennys: _____			